

การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสัจธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสัจธรรม
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

สมัชชานาน ธรรมชานาน ชินาติ
การให้ธรรมเป็นทาน ขณะการให้ทั้งปวง

ชื่อหนังสือ การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสังคม ชื่อผู้แต่ง พระพรหม
คุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

วัตถุประสงค์ในการพิมพ์: แจกเป็นธรรมทาน

พิมพ์ครั้งที่ ๑: มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๙

พิมพ์ครั้งที่ ๓: กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

จำนวนพิมพ์ ๔,๐๐๐ เล่ม

ออกแบบปก: พระอิสรา ฐานิสโร

ดำเนินการผลิตโดย สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ ๑๒๑ บรมราชชนนี
๑๑๙ ถนนบรมราชชนนี แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา
กท. ๑๐๑๗๐ โทร. ๐๒-๘๘๘-๗๖๘๔-๕ โทรเค็ลอื่นที่ ๐๘๑-๘๓๐-
๗๗๔๐

อนโมทนา

๕๐๕

คุณธนพล เกตุสร้อย คุณสาธิต อุตมางคบวร รวมทั้งพระและทิวร่วมรุ่นพรรษา ปี ๕๐ ตลอดจนคุณพนิตา อังจันทร์เพ็ญ และคณะได้แจ้งขออนุญาตที่จะจัดพิมพ์หนังสือ **การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสังคม** ของพระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) เพื่อแจกมอบเป็นธรรมทานแก่ญาติมิตร พุทธศาสนิกชนตลอดจนท่านผู้สนใจใฝ่ธรรมทั่วไป

การพิมพ์หนังสือแจกเป็นธรรมทานนั้น นับว่าเป็นการให้อย่างสูงสุด ที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่า เป็นทานอันเลิศชนะทานทั้งปวง เป็นการแสดงน้ำใจปรารถนาดีอย่างแท้จริงแก่ประชาชน ด้วยการมอบให้ซึ่งแสงสว่างแห่งปัญญาและทรัพย์อันล้ำค่าคือธรรม ที่จะเป็นหลักนำประเทศชาติให้พัฒนาไปในวิถีทางที่ถูกต้อง และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขที่แท้และยั่งยืนแก่ชีวิตและสังคม

ขออนุโมทนาคุณชนพล เกตุสร้อย คุณสาธิต ยุตมางค-
บวร รวมทั้งพระและทิตร่วมรุ่นพรรษา ปี ๕๐ ตลอดจนคุณ
พนิดา อังจันทร์เพ็ญ และคณะ ที่ได้มีบุญเจตนาในการ
บำเพ็ญกรรมทานแห่งการให้ธรรมให้ปัญญาแก่ประชาชนครั้ง
นี้ ขอกุศลจริยาที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญแล้ว จงสัมฤทธิ์ผลให้ผู้
บำเพ็ญกรรมทานทุกท่าน เจริญงอกงามด้วยจตุรพิธพรชัย
และให้มวลประชาชนวัฒนาสถาพร ด้วยพลังแห่งสัมมาทศนะ
และสัมมาปฏิบัติสืบไป

วัดญาณเวศกวัน

๑ พฤษภาคม ๒๕๕๓

สารบัญ

อนุโมทนา	(๓)
การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสังคม	๑
ขอบเขตและขีดจำกัดของภาษา	๓
เบื้องหลังความผิดพลาดและความบกพร่องใน การสื่อภาษาและการใช้ภาษาเป็นสื่อ	๑๒
ระหว่งการใช้ภาษาเป็นสื่อกับการมุ่งที่ ประสบการณ์ตรง: จับจุดพลาดให้ถูก	๒๘
งมภายในวิทยาศาสตร์ ย่อมไม่ลู่ถึงวิทยาศาสตร์	๔๑
ฐานที่แท้ของการแก้ความผิดพลาด	๔๔
เมื่อรู้จักใช้ก็ประสานประโยชน์ได้ เมื่อปฏิบัติพอดี ก็เป็นคุณทั้งหมด	๕๗
บทสรุป	๗๐
ดัชนีหมวดธรรม	๗๖

การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสังคม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ปาฐกถาธรรม บรรยาย ณ ห้องประชุม
มหาวิทยาลัยหอการค้า
๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๓

“

เมื่อการสื่อภาษาด้วยสุตะและสากัจฉา ประสานเข้ากับกระบวนการพัฒนาชีวิตที่สัมพันธ์กันครบถ้วนทั้งระบบ คือ ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ก็จะถูกอุดหนุนปัญญาที่เห็นสอดคล้องกับสังขาร คือ สัมมาทิฏฐิ ให้พัฒนาขึ้นไปจนเป็นปัญญาที่เข้าถึงสังขาร อันจะส่งผลต่อชีวิต ทำให้เข้าถึงสันติสุขและอิสรภาพที่แท้จริง ซึ่งจะเป็นเกณฑ์ตรวจสอบและวัดผลไปด้วยในตัวว่าเป็นการเข้าถึงสังขารที่จริงแท้

เมื่อการสื่อภาษาช่วยให้ชีวิตพัฒนาเข้าถึงสันติสุขและอิสรภาพที่แท้จริงแล้ว การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสังขารก็บรรลุจุดหมาย

”

ขอเจริญพรท่านอาจารย์และนักศึกษาทั้งหลาย

วันนี้เป็นรายการมาพบกันในหัวข้อปาฐกถาดังที่เขียนไว้ให้ทราบโดยชัดเจนอยู่แล้ว คือ เรื่อง **การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม**

แต่ก่อนอื่นจะต้องขอออกตัวไว้สักนิดว่า ที่แรกนั้นตั้งใจไว้ไม่รับนิมนต์ เพราะว่างานกำลังยุ่งมาก แต่ไปๆ มาๆ ก็เกิดมีการรับนิมนต์ขึ้น เมื่อรับนิมนต์แล้วในท่ามกลางภาวะซึ่งไม่สะดวกที่จะรับนั้น ก็เลยทำให้ไม่มีเวลาที่จะมาคิดตระเตรียมอะไร

เดิมทีเวลานิมนต์ก็ไม่มีหัวข้อเรื่อง เมื่อมีหัวข้อเรื่องนี้แล้ว ก็คิดว่า ถ้าจะเอาจริงคงจะต้องพูดกันในหลักวิชาเป็นหลัก

หน่อย แต่ในเมื่อไม่มีโอกาสจะตระเตรียม ก็เลยคิดว่า การพูด
ในวันนี้คงจะเป็นเพียงเรื่องเกร็ดความรู้เกี่ยวกับการสื่อสาร
เพื่อเข้าถึงสังคมเท่านั้น หรือถ้าจะไปถึงตัวเนื้อแท้ของหัวข้อ
เรื่อง ก็ขอให้ถือเป็นส่วนพิเศษ แต่ก็ต้องทำความเข้าใจไว้ก่อน
โดยเฉพาะก็กำหนดเวลาไว้ยาวมากตั้งชั่วโมงครึ่ง แล้วจะมี
อะไรมาพูดให้ฟังกัน ก็ค่อยๆ ดูกันไป นึกอะไรออก ก็พูดไป
เรื่อยๆ

ขอเข้าเรื่องกันเลย...

ขอบเขตและจำกัดของภาษา

คนเรา^{นี้}ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการบอกความต้องการ แสดงความประสงค์ บรรยายความรู้สึก และถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ แก่กันและกัน

ในการที่เราถ่ายทอดความรู้ความคิด ความเข้าใจ หรือ แสดงความประสงค์ ความต้องการ เราใช้ภาษากันอย่างไร เรา จึงได้เกิดความรู้ความเข้าใจกันขึ้นอย่างนั้น ขอให้นึกถึงอย่าง นี้ก่อนในตอนแรก

ก่อนที่เราจะมีภาษาใช้นั้นเราเริ่มต้นกันอย่างไร เราอาจ จะเห็นอะไรสักอย่างหนึ่งอยู่เบื้องหน้าเรา สมมติว่ายืนกันอยู่ สองคน สิ่งที่อยู่เบื้องหน้านั้น ทั้งสองคนก็มองเห็นเห็น แล้วก็ เห็นสิ่งเดียวกัน แต่สมมติว่าไม่มีคำพูด ไม่มีคำเรียกสิ่งนั้น ต่อไปจากนั้นอีก ๑๐ นาที หลังจากออกจากที่นั้นไปแล้ว จะ พูดถึงสิ่งนั้น คือสิ่งที่ทั้งสองคนเห็น การจะพูดถึงสิ่งนั้น เมื่อ ไม้รู้จะเรียกว่าอย่างไร ก็ไม่สามารถสื่อสารกันได้ อันนี้คือ ปัญหาในการสื่อสาร

ฉะนั้น ถ้าหากว่า ตอนที่สองคนนั้นมองดูสิ่งนั้นอยู่ด้วยกันแล้ว ก็มาตกลงกันว่า เอ้อ! สิ่งที่เราเห็นข้างหน้านี้แหละขอเรียกชื่ออย่างนี้ ก็ตั้งชื่อให้มัน สมมติว่าเรียกว่า ‘คน’ ตอนนั้นสมมติว่ายังไม่มีคำว่า ‘คน’ ก็เรียกสิ่งทีเห็นอยู่เบื้องหน้าทั้งสองคนนั้นว่า ‘คน’ ต่อไปเมื่อออกจากที่นั้นไปแล้ว ถ้าจะพูดถึงสิ่งนั้น ก็พูดขึ้นมาได้ พอบอกว่า ‘คน’ ทั้งสองคนนี้ก็จะมีความคิดเห็นความเข้าใจอย่างเดียวกันขึ้นมาในใจว่า อ้อ! หมายถึงสิ่งอย่างนั้น รูปร่างลักษณะอย่างนั้น

ตอนนี้ ‘การสื่อสาร’ เกิดขึ้นแล้ว แต่ต้องอาศัยอะไร ก็อาศัยสิ่งที่เรียกว่า ‘ภาษา’ หรือ ‘ถ้อยคำ’ การที่จะเกิดมีถ้อยคำขึ้นมาได้นั้น ในใจของแต่ละคนจะต้องมีภาพของสิ่งนั้นก่อน คือ ภาพของสิ่งที่มองเห็น หรือสิ่งที่กำลังจะเรียกชื่อ ภาพรวมของสิ่งนั้นที่อยู่ในใจของแต่ละคน เราเรียกกันทางพระว่า ‘สัญญา’ (ความกำหนดได้หมายรู้) ไม่ใช่สัญญาที่เข้าใจกันในภาษาไทย ภาษาอังกฤษเรียกว่า concept เรามี concept เป็นภาพรวมของสิ่งนั้น แล้วเราก็ตั้งชื่อ concept นี้ว่า ‘คน’ พอเรียกชื่ออย่างนี้เมื่อไร คำที่เราเรียกว่า ‘คน’ นั้น ก็โย่งไปหา concept ที่อยู่ในใจอันนั้น แล้วก็ได้ภาพอย่างเดียวกัน

การสื่อสารจึงเกิดขึ้น

เราก็จะมีภาพรวมในใจอย่างนี้อีกมากมาย เช่น เห็น การเคลื่อนไหวอย่างหนึ่ง แล้วเราเรียกการเคลื่อนไหวอย่าง นั้นว่า ‘เดิน’ ต่อมาเราเห็นการเคลื่อนไหวอีกอย่างหนึ่ง แล้ว เราเรียกมันว่า ‘วิ่ง’ ทีนี้ พอเราพูดว่า ‘คนเดิน’ เราก็ได้ภาพ ขึ้นมาว่า อ้อ! สิ่งที่มีลักษณะอย่างนั้น กำลังกระทำการ อย่างนั้น นี่คือการใช้ภาษาในการสื่อสารถ่ายทอด

ต่อมาเราก็อาจจะมีคำว่า ‘สุนัข’ มีคำว่า ‘แมว’ แล้วเวลา เราพูดว่า “แมวมา” เราก็เข้าใจหมายรู้ร่วมกัน เพราะสอง คนหรือสิบคนนั้นมี concept อยู่ในใจแบบเดียวกัน เวลา บอกว่า “สุนัขวิ่ง” ก็จะมี concept อย่างเดียวกัน เพราะว่า คำพูดนั้นโยงไปหา concept ซึ่งมันโยงไปหาประสบการณ์ที่ ทั้งสองคนหรือสิบคนนั้นเคยได้ผ่านมาแล้ว

เพราะฉะนั้น สิ่งสำคัญก่อนที่จะเกิดมีภาษาก็จะต้องมี ‘ประสบการณ์’ แล้วตัวประสบการณ์ที่ได้รับทราบเข้ามานั้น มา เป็นภาพความเข้าใจรวมที่เรียกว่า concept แล้วก็มีคำเรียก concept นั้นว่าอย่างนั้น ว่าอย่างนี้ เป็นภาษา ภาษาก็จะโยง

ไปหาประสบการณ์ต่างๆ ถ้าหากว่าเราพูดถึงสิ่งที่แต่ละคนได้
มีประสบการณ์มาแล้ว เราก็พูดกันรู้เรื่อง สื่อสารกันได้ ไม่มี
ปัญหา

แต่ปัญหาจะเกิดขึ้นในกรณีที่เรารู้ถึงสิ่งที่บางคนไม่เคย
เคยมีประสบการณ์มาก่อน ตอนนั้นก็เกิดปัญหาว่า ภาษาไม่
พอเสียแล้ว ภาษาไม่พอที่จะสื่อความหมายให้เข้าใจได้ สิ่งใด
ที่ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน สิ่งนั้นภาษาไม่สามารถที่จะ
ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้โดยสมบูรณ์

เพราะฉะนั้น เราจึงมาถึงขั้นที่เกี่ยวข้องกับสังขรณ์ว่า
ภาษาไม่สามารถแสดงหรือถ่ายทอดความจริงหรือสังขรณ์ได้
โดยสมบูรณ์ เพราะว่าภาษานั้นไม่ใช่เป็นการเอาสิ่งนั้นมาตั้ง
หรือมาแสดงให้ดู เราไม่ได้เอาของนั้นที่เป็นจริงมาวางไว้ข้าง
หน้า แต่มันเป็นเพียงตัวที่สื่อผ่านโย่งไปหาความจริงนั้นอีกที
หนึ่ง โดยที่ความจริงนั้นอยู่ใน concept ซึ่งจะต้องมีประส
บการณ์มาก่อน ถ้าไม่มีประสบการณ์มาก่อน ก็เป็นว่าความคิด
ติดตัน

สมมติว่า มีคนหนึ่งมาพูดในที่ประชุม ซึ่งไม่มีใครเคย

เห็นข้างมาก่อน คนในที่ประชุมนี้ไม่เคยเห็นข้าง ไม่รู้จักข้าง พอเขาพูดว่า “ฉันเห็นข้าง” คำว่า ‘ฉัน’ มี concept อยู่ ก็รู้ว่า หมายถึงตัวคนพูดนั้น ‘เห็น’ ก็มี concept ว่า หมายถึง กิริยาอาการที่ใช้ตามองดู และรับรู้ทางตา แต่พอถึงคำว่า ‘ข้าง’ ทุกคนไม่มี concept นี้ และไม่มีประสบการณ์มาก่อน จึงนึกไม่ออกเลย ตอนนี้ คำว่า ‘ข้าง’ ไม่มีความหมายใดๆ ในใจทั้งสิ้น

ตอนต่อไปมนุษย์ก็จะต้องมีการอธิบายคำว่า ‘ข้าง’ คนที่บอกว่า “ฉันเห็นข้าง” ก็จะถูกถามว่า ‘ข้าง’ คืออะไร คนที่จะอธิบายคำว่า ‘ข้าง’ ก็จะต้องอาศัย concept หรือสัญญาเก่าๆ ที่คนในที่ประชุมนั้นรู้จักมาก่อน คือ สิ่งที่เคยมีประสบการณ์ โดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์เก่าที่เขามีอยู่แล้ว

เริ่มต้นตั้งแต่บอกว่า ‘ข้าง’ เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง พอบอกว่าเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง คนในที่ประชุมนั้นเคยมีประสบการณ์ และมี concept ของสัตว์มาแล้ว ก็นึกได้ภาพขึ้นมาหน่อยหนึ่ง ความหมายของคำว่า ‘ข้าง’ เริ่มมีเป็นขอบเขตขึ้นแล้ว แต่ก็ยังไม่ชัด เพราะสัตว์อาจจะเป็นนกบินก็ได้ อาจจะเป็นปลาในน้ำก็ได้ อาจจะเป็นสัตว์สี่เท้า หรือสองเท้า หรือหลายเท้า หรือ

เล็ยคลานก็ได้ อาจจะทำตัวเล็กเท่ามดก็ได้ ตัวใหญ่เท่าปลาวาฬก็ได้ หรืออะไรก็ได้ ยังไม่มีความแน่นอน

ต่อไป เขาก็อธิบายว่า ช้างเป็นสัตว์ใหญ่ พอบอกว่าใหญ่ขึ้นมา 'ใหญ่' นี้ก็เป็น concept ที่ทุกคนในที่นั้นมีประสบการณ์อยู่แล้ว ก็ได้ ภาพขึ้นมาอีกหน่อยหนึ่ง ตอนนั้นก็จะไม่นึกถึงมดแล้ว เขาจะนึกถึงควาย วัว หรือม้า หรืออะไรที่มันใหญ่ขึ้นมาหน่อย ต่อไปจากนี้อีกมากมาย เขาก็จะต้องอธิบายโดยเอา concept ที่คนในที่ประชุมมีประสบการณ์มาแล้วอธิบายทั้งนั้น เช่น บอกว่า เป็นสัตว์สี่เท้า แล้วก็สี่เท้าเลี้ยงลูกด้วยนม มีงา พอถึงงา จบอีกแล้ว ไม่มี concept ที่จะเทียบ ติดตันแล้ว ต้องมาอธิบายอีก งาคืออะไร ถ้าอธิบายไปอาจจะบอกว่าเป็นฟันของช้าง แล้วก็บอกว่า รูปร่างมันประหลาด มันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ต้องอธิบายกันไป มีลักษณะแหลม ใช้งานอย่างไร มีวง วงงก็ติดอีก แล้วไม่รู้เรื่องต้องอธิบาย

ทีนี้ ถ้าเป็น concept ที่ไม่มีอะไรจะเทียบได้ตรง ไม่มีประสบการณ์เก่าที่จะมาโยงให้ชัดเจนพอ คนฟังก็จะได้ภาพ

ข้างที่ไม่แน่นอนชัดเจน แล้วก็ไม่ตรงกัน คนในที่ประชุมนั้นก็
จะสร้างภาพข้างกันไปต่างๆ ข้างของคนหนึ่งก็อาจจะตัวใหญ่
เท่าปลาฉลาม ข้างของอีกคนหนึ่งก็อาจจะตัวใหญ่เท่าม้า ข้าง
ของอีกคนหนึ่งอาจจะรูปร่างคล้ายๆ กับแรด อีกคนหนึ่งอาจ
จะไปอีกรูปร่างหนึ่ง แล้วแต่ว่า concept ที่เอามาเทียบเคียง
นั้น จะมีความละเอียดลออมากเพียงไร ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้ที่
มาอธิบายบรรยายที่จะดึงเอา concept ต่างๆ มาชี้แจง และ
ผู้ฟังที่จะระลึกเอา concept มาเทียบได้แค่ไหน

เพราะฉะนั้น ในที่นี้ เราจะเห็นว่าภาษาสามารถสื่อสาร
สัจธรรมได้ไม่สมบูรณ์ คือมันไม่สามารถเอาสัจธรรมมาวาง
ตั้งให้เราเห็นเหมือนวางสิ่งของไว้ต่อหน้าได้ มันจะต้องอาศัย
ประสบการณ์เก่าที่เรามีอยู่ ถ้าสิ่งใดไม่เคยมีประสบการณ์ ก็
เป็นอันว่า เกิดความติดตันที่ไม่สามารถรู้ความจริงได้เต็มที่

นี่คือประการที่หนึ่ง คือ ต้องมีประสบการณ์มาก่อน ถ้า
ไม่มีก็ไม่ได้ภาพที่สมบูรณ์

ประการที่สอง ก็คือ ภาษาไม่สามารถแสดงให้เห็น
สัมพันธ์กับประสบการณ์ตรงได้ ยกตัวอย่างเช่น

ใครคนหนึ่งมาพูดว่า “ฉันได้กินมะม่วง มะม่วงมีรสหวาน” แถมยังบอกด้วยว่า “ฉันกินมะม่วงเขียวเสวย” สมมติว่าอย่างนั้น ทีนี้ คนในที่ประชุมนั้นไม่เคยรู้จักมะม่วงเขียวเสวย บางคนนั้น สมมติว่าไม่รู้จักแม้แต่มะม่วง พอบอกว่า “ฉันกินมะม่วง มะม่วงอร่อย” เขาก็ไม่รู้จักว่ารสอร่อยของมะม่วงเป็นอย่างไร มัน หรือว่า หวาน

คนนั้นก็ต้องพูดต่อไปว่า หวาน พอได้ยินว่า หวาน คนฟังก็ได้ concept เท่าที่เขาได้อยู่มาเทียบ แต่หวานที่เขานึกอาจจะเป็นอย่างน้ำตาลก็ได้ ซึ่งก็ไม่ใช่รสของมะม่วง ถ้าเขาเคยรู้จักมะม่วงและเคยกินมะม่วงมาก่อน เขาก็จะได้ concept และประสบการณ์เท่าที่มาเทียบเคียง เอ้อ! เป็นรสมะม่วงอย่างหนึ่ง ซึ่งเอาไปเทียบกับรสมะม่วงที่เขาเคยกิน แต่มันก็ไม่ใช่เขียวเสวย แต่รสมันของมะม่วงเขียวเสวย ก็ไม่เหมือนรสของมะม่วงที่เขาเคยชิมมาก่อน เพราะฉะนั้น เขาก็ไม่มีทางที่จะรู้จักรสของมะม่วงเขียวเสวยได้

นี่ก็คือการที่ว่า ภาษาไม่สามารถสื่อแสดงประสบการณ์ตรงได้ เพราะฉะนั้น ความรู้สึกในใจ ความรัก ความโกรธ

ความเกลียด การได้ลิ้มรสอร่อย หวาน มัน เค็ม และแยก
ออกไปเป็นหวานมะม่วง หวานมะปราง เปรี้ยวแบบมะปราง
เปรี้ยวแบบมะยม เปรี้ยวอะไรต่างๆ เหล่านี้ ก็ต่างๆ กันไป ซึ่ง
ก็ต้องเป็นประสบการณ์เฉพาะตัวที่ภาษาไม่สามารถนำมา
ถ่ายทอดได้โดยสมบูรณ์ นี่ความจำกัด หรือขอบเขตของภาษา
ที่ไม่สามารถให้ถึงความจริงโดยสมบูรณ์ได้

เบื้องหลังความผิดพลาดและความบกพร่อง ในการสื่อสารและการใช้ภาษาเป็นสื่อ

นอกจากขอบเขตการสื่อสารที่ไม่สามารถให้ความรู้ได้โดยสมบูรณ์แล้ว แม้แต่ในกรณีที่มีประสบการณ์ตรงแล้ว ก็ยังมีทางผิดได้อีก

เมื่อกล่าวนี้นบอว่า ในการที่จะเข้าถึงความจริงนั้นต้องมีประสบการณ์ตรง ซึ่งภาษาไม่สามารถสื่อได้เต็มที่ ที่นี้ พอถึงตัวประสบการณ์ตรงก็ยังมีปัญหาอีก

ประสบการณ์ตรงอาจจะได้เป็นเพียงบางแง่บางส่วนของความจริงนั้น แล้วมีการสรุปที่ผิดพลาด โดยเอาบางแง่บางส่วนของความจริง หรือสภาพของสิ่งนั้นมาสรุปเป็นภาพรวมของสิ่งนั้นหมด แล้วก็เลยเกิดความผิดพลาดขึ้น

ยกตัวอย่างเช่น ในสมัยพระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์อยู่ พระองค์ทรงเล่าเรื่องราว มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ทรงเป็นคนมีอารมณ์ขัน วันหนึ่งก็ให้พวกเสนาข้าอำมาตย์ไปเอาตัวคนตาบอดแต่กำเนิดมาประมาณสัก ๕๐ คน คนตาบอด

แต่กำเนิดนี้ ย่อมไม่เคยได้เห็นสีเขียว สีแดง รูปร่างสัตว์ต่างๆ
อะไรต่างๆ

จากนั้นพระราชาก็ให้เอาช่างตัวหนึ่งมา แล้วก็ให้
คนตาบอดแต่กำเนิดเหล่านี้คลำ ให้คลำกันอยู่นานพอใจละ แต่
ไม่ได้คลำทั่วตัว เอาขาให้คนนี้คลำ แล้วก็เอาหูข้างให้อีกคน
หนึ่งคลำ เอาขาข้างให้อีกคนหนึ่งคลำ คลำกันไปพอสมควร
แล้วพระราชาก็ถามว่า

“เป็นไง ช้างเป็นยังไง รูปร่างยังไง”

ปรากฏว่าคนตาบอดให้คำตอบต่างๆ กัน คนที่คลำ
ปลายหางข้างก็บอกว่า ช้างรูปร่างเหมือนไม้กวาด คนที่คลำขา
ข้างก็บอกว่า ช้างนั้นเหมือนเสา คนที่คลำหูข้าง บอกว่าช้างนั้น
รูปร่างเหมือนกระดิ่ง ก็ต่างกันต่างๆ นานา ว่ากันมากมาย

ที่นี้ พอว่าไม่ตรงกัน พวกคนตาบอดเหล่านี้ก็เถียงกัน
เพราะว่าตัวเองได้สัมผัสจับมาเอง ก็ต้องเชื่อว่า ฉันได้เห็น
ความจริงแล้ว คนคลำขาข้างก็ว่าช้างต้องรูปร่างอย่างเสา คนที่
คลำปลายหางข้างก็ว่าช้างต้องรูปร่างเหมือนไม้กวาด มันไม่มี

ทางเหมือนไม้กวาดไปได้ คนที่คลำหูช้างก็ว่า มันไม่มีทางเหมือนเสาหออก มันต้องเหมือนกระดิ่ง ก็เถียงกันอยู่อย่างนี้ จนจะชกต่อยกัน พระราชาก็เลยส่งขุนนางหิ้วระฆะขอบใจ เอ็กอักไปเลย

อันนี้ก็สรุปได้ว่า คนเราบางทีแม้มีประสบการณ์ตรงก็ ยังมีความผิดพลาด คือการที่จับเอาแต่บางแง่บางด้าน แล้วก็ สรุปเป็นผลรวมของสิ่งนั้น นี่ก็แง่หนึ่ง

ที่นี้ ต่อไปประสบการณ์ตรงอาจมีความผิดพลาดได้อีกอย่างไร ยกตัวอย่าง ในกรณีนี้เป็นเรื่องกระต่ายตื่นตูม เข้าใจว่าในที่ประชุมนี้ คงเคยได้ยินคำพูดว่า “กระต่ายตื่นตูม”

มีเรื่องเล่าว่า...

ที่ป่าแห่งหนึ่งมีต้นไม้หลายชนิดขึ้นกันอยู่อย่างหนาแน่น ที่นี้ ก็มีใบตาลแห้งๆ มาตกอยู่ใต้ต้นมะตูม เจ้ากระต่ายตัวหนึ่งก็ไปนอนที่ใต้ใบตาลภายใต้ต้นมะตูมนั้น นอนหลับสนิท ฝันสบายเชียว ปรากฏว่า พอดีผลมะตูมลูกหนึ่งมันหล่นลงมา ลูกมะตูมหล่นลงใบตาลแห้งๆ นี้เสียงมันดังมาก แล้ว

เจ้ากระต่ายนอนอยู่ใต้นั้น หูมันติดกับใบตาล แล้วมันกำลัง
ฝันอยู่ ก็ทำให้เกิดจินตนาการขึ้น แล้วเสียงก็ดังอย่างมาก จึง
ได้ยินเสียงมะตูมหล่นดังสนั่นหวั่นไหว มันตื่นขึ้นมาด้วยความ
ตกใจก็คิดว่า โอ้โห! นี่โลกแตกแล้ว ก็กระโดดพรวดพราด ไม่
ได้ตรวจสอบดูให้ดีว่ามันคืออะไร ก็วิ่งหนีเต็มที แล้วก็ตะโกน
ไปด้วยว่า

“โลกแตกแล้ว! โลกแตกแล้ว!”

เจ้าสัตว์อื่นหลายตัวพอได้ยินอย่างนี้ เห็นเจ้ากระต่าย
วิ่งด้วยความรีบร้อนตกใจ ก็ตกใจบ้าง ไม่ได้ทันตรวจสอบ
อะไร ก็เอาบ้าง วิ่งตามกันไป วิ่งอย่างนี้ วิ่งอย่างนี้ จนกระทั่ง
กลายเป็นว่า แถวขบวนสัตว์ที่วิ่งหนีภัยโลกแตกนี้ยาวเป็น
กิโลเลย

จนกระทั่งไปเจอราชสีห์เข้า ราชสีห์ก็ห้ามว่า “หยุด
ก่อน! หยุดก่อน!”

พวกสัตว์ทั้งหลายนี้ไม่ยอมหยุด เพราะกำลังตกใจมาก
ราชสีห์ต้องคำราม อี้ม! อี้ม! ขึ้นมา พอราชสีห์คำรามขึ้นมา

สัตว์ทั้งหลายนี้ก็ตกใจกลัว ตัวกำลังตกใจต้องเจอความตกใจใหม่ พอเจอความตกใจใหม่ มันก็เลยหยุด ปรากฏว่าขบวนสัตว์ที่ตื่นตกใจวิ่งกันมาอย่างรวดเร็วนั้น ก็หยุดเป็นแถวยาว ยืด พอหยุดเสร็จแล้ว ราชสีห์ก็ถามว่า

“อ้อ! พวกเจ้านี่เป็นยังไง วิ่งหนีอะไรกันมา”

สัตว์พวกนั้นมันตะโกนอยู่แล้วว่า โลกแตก ทุกตัวที่เข้าขบวนก็ตะโกนว่า “โลกแตก! โลกแตก!”

ราชสีห์ก็ถามว่า “มันเป็นยังไงที่ว่าโลกแตก ใครเป็นคนเห็น”

กวางก็บอกว่า “โหน่! เจ้าลิงเห็น”

ลิงบอก “ไม่ใช่ ฉันไม่ได้เห็น” บอกอีแก๊งเห็น อีแก๊งก็บอกว่า ควายเห็น ควายบอก หมูป่าเห็น ว่าซัดทอดกันเรื่อยไป

นี่คือลักษณะของการตื่นตูม พอเอาเข้าจริง พอสอบสวนก็หาตัวไม่ได้ ราชสีห์ก็เลยต้องใช้วิธีสอบสวนเรื่อยไป เจ้านี้ได้ยินจากไหนต่อๆ กันไป จนกระทั่งในที่สุดก็ได้ความว่า

กระต่ายนี่เองเป็นตัวต้นเหตุ

พอมารู้จักกระต่าย ราชสีห์ก็ถามว่า “แกบอกว่าโลกแตก มันเป็นอย่างไง”

“โอ๊ย! โลกแตกสนั่นหวั่นไหวเลย”

“แกได้ยิน ได้เห็นที่ไหน ตอนนั้นแกอยู่ที่ไหน เอ้า! พาเข้าไปดูซิ”

นี่เรียกว่านักสืบสวน ต้องไปให้เห็นเหตุกันไปเลย เจ้ากระต่ายก็กลัว บอกว่า “เข้าไปกล้าไปหรือ โลกมันจะแตกแล้ว จะไปอย่างไรล่ะ”

ราชสีห์บอกว่า “เออหนา...เข้าไปประกัน แกไม่กล้าไป แกชี้หลังเข้าไปได้”

เป็นอันว่า ราชสีห์ให้กระต่ายชี้หลังไป ลัทธิอื่นเห็นว่า ราชสีห์เป็นเจ้าป่า มีลักษณะกล้าหาญ ก็มีกำลังใจ เดินตามกันไปจนกระทั่งไปเห็นลูกมะตูมตกอยู่บนใบตาล ราชสีห์ก็อนุমান คิดหาเหตุผลเรื่องราวไปว่า เจ้ากระต่ายมันนอนอยู่ตรงนี้ มันหลับไป อะไรต่ออะไร พิจารณาไป ในที่สุด ก็ อ้อ! มันเป็น

อย่างนี้เอง ก็เลยได้ความ

กระต่ายตื่นตูม คือ คนที่มีประสบการณ์ตรง แต่ไม่ได้สืบสวนเรื่องราวข้อเท็จจริงให้ถ่องแท้ ก็อาจจะมีอาการหลงผิด หรือได้ประสบการณ์ตรงซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ผิด ก็อาจจะทำให้เกิดความหลงผิดได้เช่นกัน เพราะฉะนั้น การได้ประสบการณ์ตรงก็ยังไม่เป็นหลักประกันที่แน่นอน

นอกจากนั้น ความผิดพลาดนี้ ยังอาจจะเกิดจากเจ้าตัวผู้รับรู้นั่นเอง ผู้ที่รับรู้สิ่งนั้น หรือผู้ที่กล่าวภาษานั้น กล่าวถ้อยคำนั้น ทำความผิดพลาดโดยไม่รู้ตัวเอง

ความไม่รู้ตัวนี้มีสาเหตุมาจากระบวนการรับรู้ของเราไม่ได้ให้ความจริง กระบวนการรับรู้ของเราเนี่ย อาจจะทำให้เกิดความผิดพลาด ทำให้ไม่ได้ความจริง ไม่ได้สังขธรรม หมายความว่า กระบวนการรับรู้นี้หลอกตัวเราเอง

มันหลอกตัวเองอย่างไร ?

การรับรู้ของเราถูกย้อมสีด้วยความรู้สึกของเรา ความรู้สึกที่ชัดเจนมากก็คือ **ความชอบ** และ **ความชัง**

คนเรานี่เมื่อมีประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมกับการรับประสบการณ์นั้น ก็จะมีความรู้สึกเกิดขึ้น คือ สิ่งทั้งหลายที่เป็นประสบการณ์เข้ามาจะมีสิ่งที่ถูกใจและไม่ถูกใจ ซึ่งให้เกิดความสบายและไม่สบาย

ถ้าเกิดความสบายถูกใจ เราเป็นอย่างไร เราก็มีปฏิกิริยาคือชอบ ทางพระเรียก **ยินดี** ถ้าหากว่า มันให้ความไม่สบาย ไม่ถูกใจ เราก็ชัง หรือเกลียด หรือทางพระเรียก **ยินร้าย**

การรับรู้ของเรา พอมีความยินดียินร้ายเข้ามาผสม เราจะมองภาพสิ่งนั้นไปตามความรู้สึกที่ยินดียินร้ายนั้น สิ่งนั้นจะไม่ใช้ภาพที่แท้จริงของมัน มันจะผสมด้วยการย่อมนี้อ้อมลีของความรู้สึกของเรายินดียินร้ายนั้น

เพราะฉะนั้น ในการรับรู้ในโลกที่เราบอกว่าไม่รู้ตามความเป็นจริง ไม่เข้าถึงสัจธรรมนี้ ตัวเหตุอันหนึ่งเกิดจากตัวเราเอง ซึ่งก็คือการรับรู้ที่ไม่บริสุทธิ์ ที่ถูกย่อมนี้อ้อมลีด้วยความรู้สึกชอบชัง หรือ ยินดียินร้าย

ทีนี้ ต่อจากกระบวนการรับรู้ คนเราจะถูกหลอกโดย

กระบวนการคิด ตอนแรกกระบวนการความรู้ ทั่วไป
กระบวนการคิด

กระบวนการคิดนี้ โดยหมวดใหญ่ คนเราจะคิดสอง
แบบ คิดอย่างหนึ่ง คือ การคิดโดยปัญญาบริสุทธิ์ คือ
พยายามที่จะแยกแยะสิ่งที่กำลังมองเห็นวิเคราะห์ออกไป แล้ว
ก็สืบค้นหาสาเหตุปัจจัยอะไรต่างๆ ว่า สิ่งนั้นเกิดขึ้นอย่างไร
เป็นมาอย่างไร

แต่ยังมีกระบวนการคิดอีกอย่างหนึ่ง คือ การคิดที่
ต่อจากการรับรู้เมื่อก็ หรือแม้แต่หยาบยกเอาเรื่องราวขึ้นมา
พิจารณาแล้วก็คิด ในกรณีอย่างนี้ เราอาจจะคิดถึงสิ่งนั้นด้วย
ความอยากได้ ที่เรียกว่า ความเห็นแก่ตัว หรือคิดด้วยความ
เกลียดชังมุ่งร้าย เป็นต้น

เมื่อเราอยากได้ เห็นแก่ตัว เราจะคิดอย่างหนึ่ง หรือ
ถ้าเราเกลียดสิ่งนั้น ไม่ชอบใจ คิดในทางที่ประสงค์ร้ายต่อ
สิ่งนั้น เรียกว่า ‘การทำลาย’ เราก็คิดอีกอย่างหนึ่ง หรือถ้า
เรามีความลุ่มหลงมัวเมาในสิ่งนั้น เราก็จะคิดต่อสิ่งนั้นอีก
อย่างหนึ่ง

กระบวนการคิดอย่างนั้นเรียกว่า ‘การคิดปรุงแต่ง’ การคิดปรุงแต่งนี้ จะทำให้สิ่งที่เรากำลังพิจารณานั้นไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง นี่ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งของการเกิดความคลาดเคลื่อน ไม่สามารถเข้าถึงสัจธรรม

นอกจากนี้ ในการสื่อด้วยภาษานั้น ในขั้นสุดท้าย อาจจะมีการใช้คำพูดหรือภาษานั้นมาหลอกลวงซึ่งกันและกัน แสดงถึงการเจตนา กล่าวเท็จ อันนี้ก็คือทางต่างๆ ที่ทำให้ภาษาไม่สามารถที่จะสื่อเข้าถึงสัจธรรมได้ ไม่ว่าจะคนจะหลงผิดหรือเข้าใจผิดด้วยตัวการรับรู้ก็ดี ด้วยกระบวนการความคิดก็ดี เมื่อเขาเอาสิ่งที่เขาคิดเขารับรู้นั้น ถ่ายทอดออกมา ภาษาที่เขาจะใช้ จะไม่สื่อถึงความจริงที่แท้

ในเมื่อเรามองเห็นสภาพทั่วไปเกี่ยวกับความบกพร่องของภาษา ซึ่งมีขีดจำกัดในการแสดงสัจธรรมอย่างนี้แล้ว เราก็จะพูดต่อไปอีกถึงว่า ความจริง บางที่ตัวภาษานั้นเองก็เป็นตัวบังสัจธรรมได้ เมื่อครุ่นนี้ เราพูดถึงว่า มันทพยายามสื่อสัจธรรม แต่สื่อได้ไม่สมบูรณ์ ก็ทำให้คลาดเคลื่อน

นอกจากภาษาจะสื่อได้ไม่สมบูรณ์ผิดพลาดแล้ว บางที

ก็เป็นตัวบังสัจธรรมเสียเองด้วย ในกรณีนี้ก็คือ การที่เราไม่รู้จักรปฏิบัติต่อภาษาอย่างถูกต้องเราก็จะได้รับโทษจากภาษาอย่างที่ทางพระเรียกว่า ‘ติดสมมติ’*

ยังมีความจริงที่ซ่อนอยู่ในสภาพนั้นๆ ซึ่งเรายังมองไม่เห็น ในกรณีอย่างนี้ ภาษาที่เราตกลงกันสำหรับรู้ความจริงในระดับหนึ่ง ถ้าเราติดในความจริงระดับนั้น เวลาเราไปพูดกันในความจริงอีกระดับหนึ่ง การยึดติดในความเข้าใจในภาษานั้นระดับต้นก็จะไปบังความจริงในระดับที่สอง

ยกตัวอย่างง่ายๆ เช่น คำว่า ความเย็น ความตึงตูดบนฟ้า อะไรต่างๆ เหล่านี้ เป็นคำซึ่งในภาษาสามัญเราถือว่ามันเป็นการแสดงความจริง แต่เป็นความจริงในระดับหนึ่ง ถ้าพูดในแง่ของวิทยาศาสตร์ที่แท้แล้ว ความเย็นมีหรือเปล่า ในแง่ตัวความจริงตามหลักวิทยาศาสตร์เขาบอกว่า ความเย็นไม่มี มีแต่ความร้อน มีความร้อนที่สูง ความร้อนที่ต่ำ ก็กลายเป็นว่า ตัวความเย็นนี้ก็ภาษาสมมติในระดับหนึ่ง เป็นการ

* ความจริงโดยสมมติ (สมมติสัจจะ) ความจริงที่ถือตามความกำหนดหมายตกลงกันไว้ของชาวโลก (conventional truth)

แสดงความจริงในระดับหนึ่ง ซึ่งเรายอมรับ

แต่เวลาเราไปพูดถึงความจริงอีกระดับหนึ่ง ความจริงระดับต้นกลับเป็นตัวที่บังความจริงในระดับนั้นได้ ถ้าเราไปยึดติดขึ้นมาเหมือนในภาษาธรรม เวลาเราพูดถึงปรมาตม์ ‘คน’ ก็เป็นสิ่งสมมติเหมือนกัน เราเรียกสัตว์ที่มีลักษณะอย่างนี้ว่า เป็น ‘คน’ แต่เมื่อเราวิเคราะห์ลงไปถึงตัวสภาวะความจริงที่แท้ในชั้นสังขารแล้ว เราไม่เรียกว่า ‘คน’ แต่มันจะเป็นการประกอบกันเข้าของส่วนประกอบหรือองค์ต่างๆ ที่เราอาจจะเรียกว่า ชั้นที่ ๕ มีส่วนย่อยต่างๆ เข้ามารวมกัน มีรูป มีเวทนา มีสัญญา มีสังขาร มีวิญญาณ อย่างนี้ ถ้าเราไปติดกับคำว่า ‘คน’ เสียแล้ว เราก็ไม่สามารถเข้าถึงความจริงอีกระดับหนึ่ง นี้คือความจริงระดับที่เรียกว่า **สมมติ** กับ **ปรมาตม์***

คนเราใช้ภาษาส่วนใหญ่ในระดับสมมติ แต่ในการสื่อความหมายที่จะเข้าถึงสังขารนั้น ถ้าต้องการสังขารโดย

* ความจริงโดยปรมาตม์ (ปรมาตม์สังขาร) ความจริงตามความหมายขั้นสุดท้าย ที่ตรงตามสภาวะและเท่าที่จะกล่าวถึงได้ เช่น รูป นาม เวทนา จิต เจตสิก ฯลฯ เป็นต้น (absolute truth)

สมบูรณ์จะต้องเข้าถึงปรมาตต์ด้วย

ภาษาในระดับสมมติก็อาจจะมาบังความจริงในระดับปรมาตต์ได้ในเมื่อคนเราใช้ภาษากันไปแล้ว ก็มีความยึดติดในภาษาตาม concept ที่ตนมีอยู่

ฉะนั้น จึงมีคำกล่าวของปราชญ์ที่พูดไว้เป็นคำคมว่าภาษานั้นเหมือนนิ้วที่ชี้ไปยังดวงจันทร์ มันเป็นเพียงสื่อสำหรับให้เรามองความจริง สิ่งที่เราต้องการแสดงความจริง ที่เราต้องการให้เห็น คือ ดวงจันทร์ แล้วภาษานี้ก็เป็นสื่อเหมือนนิ้วที่ชี้ไปที่นั่น ถ้าหากว่าเราไปติดใจในภาษา ก็เหมือนกับเราไปมองดูอยู่แค่นิ้ว แล้วก็ติดอยู่แค่ปลายนิ้วมือที่ชี้ไปดวงจันทร์แล้วก็ไม่สามารถเห็นดวงจันทร์ได้ เห็นแต่นิ้วมือ

ด้วยเหตุนี้ คนจึงไม่สามารถเข้าถึงความจริงได้ เพราะไปติดอยู่แค่ภาษา คนที่เข้าใจความจริงก็คือรู้ว่า ภาษานี้เป็นเพียงสื่อสำหรับเราเข้าถึงสัจธรรมเท่านั้น ฉะนั้น เราก็จะมองไปที่ดวงจันทร์ อันนี้จะเข้ากับคำที่ตั้งไว้เป็นหัวข้อปาฐกถาที่บอกว่า ภาษานั้นเป็นสื่อเพื่อเข้าถึงสัจธรรม แต่ไม่ใช่สื่อสัจธรรม

หมายความว่า เมื่อพูดอย่างเคร่งครัด เราไม่พูดว่า ภาษาเป็นสื่อสัญกรรม เพราะว่าภาษาแสดงสัญกรรมออกมาไม่ได้ แต่ภาษาเป็นสื่อเพื่อเข้าถึงสัญกรรม คือ ภาษาสามารถทำให้คนที่ฉลาดใช้ความคิดพิจารณาเชื่อมโยงเพื่อจะเข้าถึงความจริงได้ต่อไป ซึ่งในแง่นี้แหละ ภาษามีประโยชน์มาก

ถ้าเรารู้จักใช้ภาษา ใช้ภาษาเป็น เราก็จะสามารถเข้าถึงสัญกรรมจากการใช้ภาษาได้ อย่างไรก็ตาม แม้แต่คำพูดอย่างคำว่า ภาษาเหมือนนิ้วที่ชี้ไปยังดวงจันทร์ อย่าไปติดอยู่แค่นิ้ว ให้มองที่พระจันทร์นั้น บางทีก็มีปัญหาอีก มันมีปัญหามาทุกขั้นตอนสำหรับมนุษย์ เพราะว่าคำอย่างนี้ ก็มีการนำมาอ้างกันมาก ในแง่หนึ่งก็เป็นแง่ดีอย่างที่ว่ามาแล้ว คือ เป็นการกระตุ้นเตือนไม่ให้หลงยึดติดในภาษา แต่บางทีก็เป็นการนำมาอ้างเพื่อเบี่ยงเบนคนให้หันออกไปจากการวิเคราะห์ตัวผู้พูดนั้น คือ ไม่ให้ผู้พูดนั้นถูกวิเคราะห์ว่า พูดจริงหรือไม่ ก็เลยอ้างคำประเพณีขึ้นมา

ในกรณีอย่างนี้ ก็จะมีปัญหาในแง่ที่ว่า นิ้วที่ชี้ขึ้นนั้นที่บอกว่าชี้ไปดวงจันทร์ ชี้ไปดวงจันทร์จริงหรือไม่ และสิ่งที่ถูก

นี่นั่นชี้เป็นดวงจันทร์จริงหรือเปล่า อันนี้ก็ปัญหาในขั้นต่อไป

เมื่อเราบอกไม่ให้ติดในภาษา ให้ไปเอาของจริงที่ถูกต้องนั้น แต่ตอนนี้ปัญหาก็คือว่าตัวจริงของสิ่งที่ถูกต้องนั้น มันเป็นพระจันทร์หรือเปล่า เพราะผู้ชี้เองก็อาจจะชี้จากความหลงผิดก็ได้ เขาอาจจะหลงผิด ดวงจันทร์ที่เขาชี้ว่าเป็นดวงจันทร์นั้น อาจจะเป็นเงาดวงจันทร์ในสระน้ำก็ได้ ไม่ใช่ตัวดวงจันทร์จริง ถ้าเป็นเงาจันทร์ในสระน้ำ ก็ไม่ใช่ดวงจันทร์ดวงจริง

บางคนอาจจะหลงไปกว่านั้น ตาไม่เต็มองไม่เห็นชัดเจน สายตาลิ้น มองไปเห็นโคมไฟดวงหนึ่งส่องสว่างอยู่บนยอดเขาก็เข้าใจไปว่าดวงจันทร์ แล้วก็เอานิ้วชี้ไปที่โคมไฟดวงนั้น แล้วก็ทำให้คนอื่นเข้าใจผิดไปว่า โคม้นั้นเป็นดวงจันทร์ หรือบางคนก็อาจจะหลงผิดไปชี้เอาที่หน้าปัดนาฬิกาขนาดใหญ่ อย่างนี้เป็นต้น

ในกรณีนี้ ตัวกลางคือสิ่งที่ถูกต้องนั้น ไม่ใช่ตัวสัจธรรม ไม่ใช่ตัวความจริง ถ้าหากเกิดความหลงผิด คนทั้งหลายที่ถูกเขาชี้บอก ที่ถูกเขาใช้ภาษาเป็นสื่อ นั้น จะยิ่งหลงผิดหนัก

เข้าไปอีก คือจะไปหลงผิดในสิ่งที่ถูกชี้ นั่น เอาสิ่งนั้นเป็นตัว
ลัทธิธรรม เป็นดวงจันทร์ไป ซึ่งเป็นความผิดพลาดร้ายแรงยิ่ง
กว่าความยึดติดในภาษาเสียอีก อันนี้จึงเป็นเรื่องที่ต้องระวัง

แล้วก็มีปัญหาขึ้นอีกว่า ที่เขาชี้ผิด ชี้ไปยังสิ่งที่ไม่ใช่ดวง
จันทร์นั้น เขาไม่รู้ เขาหลงผิด เขาเข้าใจผิดจริงๆ ว่า นั่นเป็น
ดวงจันทร์ แล้วเขาก็ชี้ นั่นก็ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง บางคนทั้งๆ ที่รู้ว่าตัวเองไม่รู้ ไม่รู้
ว่าอันนั้นคือดวงจันทร์ แต่ก็ยังชี้ขึ้นชี้ อย่างนี้เขาเรียกว่า มี
เจตนาหลอกลวง ซึ่งก็เป็นได้ทั้งสองอย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง

ในแง่นี้เราก็สรุปได้ว่า ในกรณีที่ใช้ภาษาเหมือนนิ้วที่
ชี้ไปยังดวงจันทร์ และดวงจันทร์นั้นไม่แน่ว่าจะเป็นลัทธิธรรม
คือตัวแท้ตัวจริงของดวงจันทร์หรือไม่ เราก็จะต้องมีการ
สำรวจคนที่เป็นเจ้าของนิ้วที่ชี้ดวงจันทร์ด้วย ตอนนี้จะไปถึง
อีกขั้นหนึ่ง คือ การที่จะต้องมาพิจารณาวิเคราะห์บุคคลผู้เป็น
เจ้าของนิ้วที่ชี้ไปยังดวงจันทร์ว่าเป็นผู้ที่ไว้ใจได้หรือไม่ ที่จะ
เชื่อถือว่า เป็นผู้ที่ได้ชี้ดวงจันทร์

ระหว่างการใช้ภาษาเป็นสื่อ กับการมุ่งสู่ประสบการณ์ตรง: จับจุดพลาดให้ถูก

เอาละ...เพราะปัญหาเกี่ยวกับภาษามีมากมายในแง่ต่างๆ เช่นว่า ภาษามีขอบเขตจำกัดในการแสดงความจริงบ้าง บางทีกลายเป็นเครื่องมือในการหลอกลวงบ้าง เป็นต้น ก็เลยมีการพยายามที่จะแสดงความจริงให้คนเข้าถึงสัจธรรมโดยตรง ไม่ให้ต้องผ่านภาษา

คนที่พยายามไม่ใช้ภาษา โดยจะสื่อให้ถึงสัจธรรมโดยตรง ทำได้หรือไม่ ไม่ต้องใช้ภาษา เอ! พูดยุมาตั้งแต่ต้นว่า ต้องใช้ภาษาจึงพูดกันรู้เรื่อง ก็เท่ากับบอกอยู่แล้วว่า ถ้าไม่ใช้ภาษาก็พูดกันไม่ได้ แล้วถ้าไม่ใช้ภาษาจะสื่อสัจธรรมโดยตรงได้อย่างไร อันนี้ก็เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณา หรืออาจจะมีการพูดเพิ่มเติมมาว่า สื่อให้เข้าถึงความจริงโดยตรงโดยไม่ผ่านภาษา หากใช้ภาษาก็ใช้ให้น้อยที่สุด

อันนี้อาตมาจะยกตัวอย่าง ท่านทั้งหลายคงรู้จักชาмуไร ชาмуไรเป็นนักรบญี่ปุ่นใช้ดาบ แล้วหลายคนคงเคยได้ยินคำว่า

นิกายเซ็น* นิกายเซ็น เป็นพระพุทธรศาสนาิกายหนึ่ง ที่นับถือกันมากในประเทศญี่ปุ่น เป็นนิกายที่เน้นสมาธิ มีอาจารย์เซ็นที่มีชื่อเสียงหลายท่าน

วันหนึ่ง ขณะที่พระอาจารย์เซ็นท่านหนึ่ง นั่งอยู่ใน

* พระพุทธรศาสนาิกายหนึ่งในฝ่ายมหายาน เจริญรุ่งเรืองมากในประเทศญี่ปุ่น คำว่า เซ็น (Zen) มาจากคำว่า ซาเซ็น (Zazen) หมายถึงการนั่งสมาธิ คำว่า เซ็น ภาษาสันสกฤตเรียกว่า ธยาน (Dhyana) ภาษาจีน เรียกว่า ชาน (Chan) เซ็นถือกำเนิดในประเทศอินเดีย โดย พระโพธิธรรม (ภาษาจีนเรียกท่านว่า ตักม้อ ภาษาญี่ปุ่นเรียกท่านว่า ดารุมะ—Daruma) เชื่อกันว่าท่านเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้นำพระพุทธรศาสนาไปเผยแผ่ในประเทศจีน จนกระทั่งได้เข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 12 ลัทธิเซ็นได้แตกตัวออกเป็น 2 สาย คือ รินไซ เซ็น (Rinzai Zen) เจ้าลัทธิคือ ท่านอิซาย (1141-1215) ซึ่งได้ไปศึกษาลัทธินี้จากประเทศจีน และอีกสายคือ โซโต เซ็น (Soto Zen) เจ้าลัทธิคือ ท่านโดเก็น (1200-1253) เซ็นทั้งสองสายมีความแตกต่างกันในเรื่องของประเพณี วิธีปฏิบัติ และคำสอนบางอย่าง แต่สิ่งที่เหมือนกัน คือ ทั้งสองสายเน้นเรื่อง การบรรลุธรรม (Satori) ซึ่งได้มาจากการการฝึกฝน พัฒนาจิตด้วยวิธีการมฐาน (Zazen)

กระท่อมที่ในป่า ซามูไรผู้หนึ่งคิดถึงพระอาจารย์ มีความสงสัยเกี่ยวกับเรื่องธรรมะเกี่ยวกับความเข้าใจโลกและชีวิต ก็อยากถามความจริงจากพระอาจารย์เช่นนี้ พอดีอากาศหนาวจัดเหลือเกิน หิมะก็ตก แต่ความอยากรู้ ทำให้บุกป่าฝ่าหิมะไปท่ามกลางความหนาวเย็น จนกระทั่งถึงกระท่อมของอาจารย์เช่น พอไปถึงแล้วแกก็ตัวลั่นๆ อยู่ แล้วแกก็เคาะประตู ฝ่ายพระอาจารย์เช่นได้ยินคนมาเคาะประตู ก็มาเปิดประตู พอเปิดประตูออกไปก็พบซามูไรกำลังหนาวตัวลั่นอยู่ อ้าว! ยังไม่ทันเชิญเข้ามาข้างใน ก็ถามว่ามายังไง ต้องการอะไร ซามูไรกำลังอยากรู้ความจริงก็พูดออกไป

“อยากจะถามท่านว่า นรกคืออย่างไร อยากจะรู้จักนรกว่าเป็นอย่างไร”

พระอาจารย์พอได้ยินดังนั้น ก็ดึงประตูปิดปัง พอดึงประตูปิดปัง ซามูไรนี้แกก็โกรธ เอ! เราที่ต้องการจะมาถามธรรมะหาความรู้ ความเข้าใจโลกและชีวิต แต่อาจารย์กลับไม่ต้อนรับเลย ปิดประตูใส่อย่างนี้ แสดงความไม่พอใจ แกก็โกรธเลย พอโกรธขึ้นมา ยังไม่ทันคิดว่าจะทำอย่างไรดี กำลัง

โกรธอยู่ พระอาจารย์ก็เปิดประตูออกมา แกก็ต่อว่า “ทำไมอาจารย์ทำอย่างนี้เล่า ผมถามหาความรู้ อาจารย์ไม่น่าจะทำกับผมอย่างนี้ ปิดประตูใส่ผมได้หรือ ไม่มีมารยาทเลย”

อาจารย์ก็บอกว่า “นั่นแหละนรกละ”

พออาจารย์บอกว่า นั่นแหละนรกละ ซามูไรคนนี้เป็นคนมีปัญญาที่เข้าใจ นึกขึ้นได้เลย อ้อ! สภาพิชิตของเราขณะนี้ที่มันโกรธอย่างนี้นี่แหละคือนรก พอเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็รู้ว่าพระอาจารย์ได้สอนด้วยวิธีที่ว่าให้ใช้ประสบการณ์ตรงก็เลยก้มลงกราบ พอก้มลงกราบพระอาจารย์ก็บอกว่า “นี่แหละสวรรค์” เพราะตอนนั้นใจเกิดแล้ว แกมีความอึ้งเอิบใจ

ก็เป็นอันว่า ซามูไรคนนี้ ได้รับการสั่งสอนจากท่านอาจารย์ให้รู้จักนรก สวรรค์ โดยวิธีที่สั้นที่สุดนิดเดียว และไม่ต้องใช้คำพูดเลย อันนี้เป็นวิธีที่เซ็นนิยมใช้ ซึ่งเป็นวิธีทำให้เข้าถึงความจริงโดยประสบการณ์ตรง

นี่ก็เป็นลักษณะหนึ่งที่ว่า เราควรใช้ภาษาให้น้อยที่สุด โดยให้ผู้ที่เราสื่อกับเขานั้นเข้าถึง หรือสัมผัสตัวความจริง หรือ

สิ่งนั้นด้วยตนเอง เหมือนอย่างที่บอกว่า ถ้าใครจะมาถามว่า รสหวานของมะม่วงเขียวเสวยเป็นอย่างไร แทนที่เราจะมานั่งบรรยายพูดให้ยืดยาว เราก็บอก โน่น! มะม่วงเขียวเสวยอยู่นั่น คุณเอามือมา แล้วเอามันไปปอกกิน

ถ้าอย่างนี้ เขาก็จะได้รับความรู้จากประสบการณ์ตรง เขาก็รู้ทันทีว่ารสมะม่วงเขียวเสวยเป็นอย่างไร ไม่ต้องใช้ถ้อยคำบรรยาย และไม่ต้องใช้การคิดหาเหตุผลโดยวิธีตรรกะ

อันนี้ก็เป็นวิธีหนึ่งในการสื่อความจริง แต่มันก็เป็นเพียงวิธีหนึ่ง เพราะว่ามันไม่สามารถใช้ได้ในทุกกรณี แต่เราจะต้องตระหนักไว้ในใจว่า มันเป็นวิธีที่ดีที่ควรจะได้เอามาเป็นแบบอย่าง หรือเป็นตัวอย่างในการที่จะมาสื่อความจริงกันด้วย เราจะได้มีทางออกหรือกลวิธีในการที่จะถ่ายทอดแสดงความจริงได้มากขึ้น หรือแม้จะใช้ภาษาก็เป็นการใช้ภาษาอย่างมีประสิทธิภาพมาก เพราะไม่ใช่เขาไม่ใช่ภาษา เขาใช้ภาษาถ่ายทอด อย่างอาจารย์เซ็นกับชามูไร เขาต้องพูดถึงคำว่า นรก หรือคำว่า สวรรค์ อะไรต่างๆ เหล่านี้ แต่เป็นการใช้ภาษาที่มันโยงเข้าหาประสบการณ์ตรง หรือการใช้สัมผัสกับสิ่งนั้น

วิธีที่ใกล้เคียงกันกับวิธีปฏิบัตินี้ก็ยังมีอีก เช่น ให้ดูการกระทำของเราเลย ดูที่การกระทำว่าเป็นความจริงอย่างไร เราก็ไม่ต้องมานั่งพูดอธิบายกัน

วิธีต่อไปก็คือ ไม่ใช่ทำให้ดู แต่ให้เขาลงมือทำ เมื่อให้เขาลงมือทำสิ่งนั้นไปแล้ว ก็ทำให้เขามีโอกาสที่จะประสบ หรือ ได้สัมผัสประสบการณ์นั้นเอง

วิธีที่ให้ลงมือทำในกรณีนี้ ไม่เหมือนกับวิธีของอาจารย์เซ็น ที่ว่าอาจารย์เซ็นนั้นให้ได้สัมผัสกับประสบการณ์นั้นโดยตรง แต่วิธีนี้เป็นการทำเพื่อไปเจอสิ่งนั้นอีกที เช่น ถ้าต้องการที่จะรู้รสของสมาธิ ก็ให้ไปนั่งปฏิบัติ นั่งปฏิบัติไปจนกระทั่งถึงขั้นที่ได้รับผล แล้วไปเป็นประสบการณ์โดยตรงนั้นอีกทีหนึ่ง เหมือนกับจะไปให้ถึงที่หนึ่ง ก็เดินไปจนถึงที่นั้น อันนี้เป็นวิธีที่สอง

ต่อไปวิธีที่สาม คือ ให้ดูผลปฏิบัติ คือผลที่ออกมาเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงสิ่งนั้น พิสูจน์ว่าสังขารมเป็นอย่างไร ก็ดูจากผลที่มันออกมา ผลออกมาอย่างนี้แสดงว่าตัวสิ่งนั้นก็จริงใช่ไหม ถ้าไม่จริงมันไม่ออกผลปฏิบัติอย่างนี้ได้ อันนี้ก็ดูที่ตรวจ

สอบพิสูจน์ด้วยผลที่ออกมาจากนั้น ก็เท่ากับว่าผลปฏิบัตินี้เป็นตัวบ่งชี้สังฆธรรมที่คนนั้นได้เข้าถึงแล้ว

แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้ก็ยังมีจุดอ่อนอยู่ ทุกอย่างที่เราพูดถึงนี้มันมีข้อดี แต่ก็ยังมีจุดอ่อนได้ ซึ่งเราก็จะต้องรู้ให้ครบถ้วน วิธีการเหล่านี้มีจุดอ่อน ยังไม่ปลอดภัย หรือแน่นอนที่จะเข้าถึงสังฆธรรมอย่างไร

อาตมาได้พูดไปที่หนึ่งแล้วว่า เรื่องประสบการณ์ตรงนั้น บางที่เราไปมองเห็นบางแง่บางส่วน แล้วสรุปเป็นภาพรวมของสิ่งนั้นก็ผิดพลาดไป นั่นก็ประการหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่งก็คือ โยงประสบการณ์นั้นไปหาสัญญาที่ผิด โยงไปหา concept ที่ผิด เช่น กระจายตื่นตูม ที่ว่าได้ยินเสียงมะตูมหล่นลงบนใบตาล แล้วคิดว่าโลกแตก ก็เลยผิดพลาดไป

นอกจากนั้น ยังมีอะไรอีกบ้าง ก็คือ

หนึ่ง ที่บอกให้ดูโดยตรงจากการกระทำ การกระทำนั้นเองยังหลอกกันได้ เช่น นักเล่นกล เป็นต้น ฉะนั้น จึงยัง

ไม่ปลอดภัยโดยสมบูรณ์ การเล่นเกมยังมีอยู่ การกระทำ
โดยตรงก็เล่นได้

สอง ในการวินิจฉัยประสบการณ์ตรงนั้น เราก็ต้อง
อาศัย concept หรืออาศัยประสบการณ์ที่มีอยู่แล้วเหมือนกัน
เช่น เราจะพูดถึงคำว่า พระอรหันต์ เรามีกว่าเราจะพิสูจน์
ด้วยประสบการณ์ตรง แต่เราก็ต้องมี concept เกี่ยวกับพระ
อรหันต์อยู่ก่อน ก่อนที่จะวินิจฉัยว่า อ้อ! คนนี้เราคิดว่าเป็น
พระอรหันต์ เรามี concept อย่างไร เช่น เราไปเห็นท่านผู้
หนึ่งมีลักษณะสงบเหลือเกิน มีความสงบเรียบร้อย เหมือน
เป็นคนไม่มีกิเลสอะไรต่างๆ เหล่านี้ เราคิดว่า ท่านผู้นี้เป็นพระ
อรหันต์ เพราะว่าเรามี concept ว่าพระอรหันต์นั้นคือ บุคคล
ที่สงบ บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลส แต่บางคนไม่มองอย่างนี้

สมมติไปเห็นพระองค์หนึ่ง คนเชื่อถือกันนิยมกันว่า
เป็นพระที่มีฤทธิ์ทำอะไรต่ออะไรได้แปลกประหลาดอัศจรรย์
นี่ถึงความมีฤทธิ์แล้วก็นึกว่าพระองค์นี้เป็นพระอรหันต์ ใน
กรณีนี้ก็คือเขามี concept ของพระอรหันต์ว่าเป็นผู้มีฤทธิ์ ก็
เลยทำให้เขาเข้าใจว่าผู้ที่มีฤทธิ์นั้นเป็นพระอรหันต์ หรือบาง

คนเคยมี concept ในพระอรหันต์ว่า คือ คนที่เฉยเหมือนไม่เอาเรื่องเอาราวอะไร อะไรจะเกิดขึ้นก็ไม่ว่าอะไร เฉยหมด พอไปเห็นพระหรือใครที่มีลักษณะเฉยอย่างนี้ ก็เลยนึกว่าผู้นี้เป็นพระอรหันต์

การวินิจฉัยของเขานั้น แม้แต่เอาจากประสบการณ์ตรงคือมองเห็นบุคคลผู้นั้นเป็นอยู่อย่างนี้ แสดงอาการและมีพฤติกรรมอย่างนี้ แต่เขาต้องเชื่อมโยงกับตัว concept ที่มีอยู่ ฉะนั้น ถ้าหากว่า concept นั้นไม่สมบูรณ์ ผิดพลาด การวินิจฉัยนั้นก็ผิดไปด้วย เพราะฉะนั้น ประสบการณ์ในที่นี้ ก็ไม่สามารถจะให้ความหมายได้สมบูรณ์ เพราะเป็นการสรุปตีคลุมออกไปจาก concept ที่ไม่เด็ดขาด ก็ผิดพลาดได้

ต่อไปการวินิจฉัยที่ว่าเมื่อครูนี้นั้น ก็ยังต้องอาศัยตัวกำหนดอีกอย่างหนึ่ง คือ ความรู้แจ้งหรือความรู้แท้ของตัวบุคคลนั่นเอง ตัวเขาเองแม้จะได้ประสบการณ์บางอย่างก็อาจจะมีการวินิจฉัยผิด

ยกตัวอย่างเช่น มีพระเถระองค์หนึ่งเมื่อพันกว่าปีมาแล้วเป็นพระอาจารย์ใหญ่ที่สอนความรู้ทางพระพุทธศาสนา

สอนการปฏิบัติที่เรียกว่าวิปัสสนาแก่ลูกศิษย์ลูกหาจำนวนมาก มีคนนับถือมากมาย แล้วลูกศิษย์บางคนได้เป็นพระอรหันต์ ฝ่ายอาจารย์ก็สำคัญตนเองว่า ฉันเป็นพระอรหันต์ ได้ฉะฉาน ได้สมบัติ แล้วในใจตัวเองก็สงบ ไม่รู้สึว่ามีกิเลส มีความสุข ไม่มีความทุกข์อะไรเลย ท่านก็นึกว่าท่านเป็นพระอรหันต์แล้ว มีลูกศิษย์รูปหนึ่งเป็นพระอรหันต์ ซึ่งเหนือกว่า คนที่เหนือกว่า จึงจะรู้คนที่ต่ำกว่า ลูกศิษย์รูปนี้เป็นพระอรหันต์รู้ว่าพระอาจารย์นี้ยังไม่ถึงขั้น ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็เลยหาวิธีที่จะให้อาจารย์รู้สึกตัว

วันหนึ่งได้โอกาส ก็ทำให้พระอาจารย์ได้รู้สึกตัว โดยการที่ให้อาจารย์ได้เห็นช้างตัวใหญ่เข้ามาโดยฉับพลันทันที ชนิดตั้งตัวไม่ติด ความที่ว่าไม่มีโอกาสที่จะตั้งสติ ทำให้ตกใจ พอตกใจก็ลุกขึ้นเตรียมจะวิ่งหนี พอจะวิ่งหนี ลูกศิษย์ก็กระตุกจีวรไว้ บอกพระอาจารย์ทำไม่จะวิ่งซะแล้ว อาจารย์ได้ยืนบ๊ีบก็ได้สติ แล้วก็รู้ตัวทันทีว่าโอ้! นี่เราได้ผิดพลาดไป เรายังตกใจ พระอรหันต์จะไม่เป็นอย่างนี้ ก็เป็นอันรู้ตัวว่า เอ้อ! เรายังไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์

โดยนัยนี้ การมีประสบการณ์ตรงบางทีก็ยิ่งหลอกตัวเองได้ เพราะเป็นการวินิจฉัยที่เกิดจากความรู้ที่ไม่ถ่องแท้เพียงพอ ฉะนั้น จึงมีหลายชั้นเหลือเกินที่จะวินิจฉัย ในการที่จะเข้าถึงความจริง

นอกจากนี้แล้ว ต่อไปอีก ลึกซึ่งลงไป ซึ่งเป็นมูลเหตุของความผิดพลาด ก็คือตัวสภาพวิชาที่อยู่ในตัวคนนั้นเอง เป็นฐานของความผิด ในการที่จะนำมาสู่การสื่อสารผิดพลาด ด้วยการวินิจฉัย concept อะไรต่างๆ ผิดพลาด สิ่งที่อยู่เบื้องหลังการใช้ภาษาเป็นสื่อ ก็คืออวิชาในตัวตน

อวิชาในตัวตนนี้คืออะไร คือการไม่รู้จักรวิเคราะห์ของตนเอง ตนเองไม่รู้จักรวิเคราะห์ความจริง ก็ทำให้ไปมองเพียงแง่หนึ่งด้านหนึ่งของเรื่องนั้นๆ หรือมองสิ่งนั้นๆ ผิดเพี้ยน แล้วก็ตีคลุมไป อันนี้ก็เป็นเรื่องของการไม่รู้จักรวิเคราะห์

เพราะฉะนั้น สิ่งหนึ่งที่จะต้องฝึกหัด ก็คือความคิดของคนที่ว่าจะต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อเท็จจริงต่างๆ ในการที่จะเข้าถึงความจริง นิสัยของจิตในการที่จะวิเคราะห์สิ่งต่างๆ นั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องปลูกฝัง มิฉะนั้น คนเราจะถูก

ชักพาให้หลงไปโดยประสบการณ์หรือข้อมูลที่เข้ามาได้ง่าย เรา
ได้ประสบการณ์ เราไม่วิเคราะห์ แล้วเราหลงผิด ได้ข้อมูลมา
ไม่วิเคราะห์ ไม่สืบค้น ก็หลงผิดได้

บางทีก็เกิดจากความหลงยึดติดของตัวเอง เช่น หลง
ยึดติดในบางอย่าง ในส่วนดีของสิ่งนั้น พอเรายึดในส่วนดีของ
สิ่งนั้นแล้ว เราจะมองข้ามในส่วนที่ผิดพลาดไป แล้วก็ตีคลุม
เอาส่วนดีนั้นเป็นภาพรวมของสิ่งนั้น ก็เลยกลายเป็นว่าเราผิด
พลาดไป หรือสิ่งร้ายก็เหมือนกัน มองเห็นสิ่งร้ายส่วนหนึ่ง
แล้วก็ตีคลุมเป็นสิ่งนั้นร้ายไปหมด

ในขั้นสุดท้าย ความมกมายลึๆ ที่อยู่ในพื้นใจซึ่งยัง
ไม่ได้แก้ไข ความมกมายนี้แสดงออกแม้แต่ในสิ่งที่เรียกว่า
วิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์นี้เป็นวิชาการที่เราบอกว่า มีความ
ไม่มกมาย แล้วก็ให้มีทัศนคติที่เป็นวิทยาศาสตร์ต่อสิ่งต่างๆ
แต่ปรากฏว่า บางทีคนไม่ใช้วิธีวิทยาศาสตร์กับสิ่งที่เรียกว่า
วิทยาศาสตร์ การไม่ใช้วิธีวิทยาศาสตร์กับสิ่งที่เรียกว่าวิทยา-
ศาสตร์นี้ จึงได้เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา

เพราะฉะนั้น ปัจจุบันนี้คนเริ่มรู้สึกตัว โดยเฉพาะในหมู่

นักวิชาการบางกลุ่ม เรื่องนี้เป็นความเจริญทางวิชาการอีก
ระดับหนึ่ง ซึ่งสัมพันธ์กับปัญหาของโลกที่เกิดจากการพัฒนา
อุตสาหกรรม เป็นต้น ที่ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมเสีย ธรรม-
ชาติเป็นพิษเป็นภัยในปัจจุบันนี้ เมื่อประสบปัญหาแล้ว เขาก็
สืบค้นหา สาเหตุอย่างหนึ่งก็คือ ความมมงายในวิทยาศาสตร์
ได้สร้างปัญหานี้ขึ้น

อมงายในวิทยาศาสตร์

ง่อมไม่ลัดังวิทยาศาสตร์

ในยุคที่ผ่านมา คนคิดว่าวิทยาศาสตร์จะทำให้เราทำอะไรได้ทุกอย่าง จะเอาชนะธรรมชาติได้ มีความเป็นอยู่สุขสมบูรณ์สร้างสรรค์ขึ้นมาบนดิน แต่นั่นเป็นเพียงความหลงใหลหรือมงายในวิทยาศาสตร์ เวลานั้นคนที่รู้ตามฟังมากขึ้นว่า พิษภัยมากมายเกิดแก่มนุษย์จากวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะผ่านทางเทคโนโลยี นี้ก็แง่หนึ่ง

อีกแง่หนึ่ง วิทยาศาสตร์แห่งความไม่มงาย แต่ปรากฏว่า คนมีความมงายในวิทยาศาสตร์ คือ คนไม่ได้ใช้วิธีวิทยาศาสตร์กับสิ่งที่เรียกว่า 'วิทยาศาสตร์' โดยเฉพาะคนทั่วไปจำนวนมากจะมีความมงายในวิทยาศาสตร์มาก โดยหลงเข้าใจว่าวิทยาศาสตร์สามารถให้หรือตอบความจริงเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่างได้ นี่เป็นอีกข้อหนึ่งของความผิดพลาด

ปัจจุบันนี้คนรู้สึกตัวกันมากขึ้นว่า สิ่งทีเรียกว่าวิทยาศาสตร์นั้น ไม่สามารถให้คำตอบเกี่ยวกับความจริงทุกสิ่งทุก

อย่างได้หมด โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นี่หลายอย่าง
ที่วิทยาศาสตร์ตอบไม่ได้ จึงไม่สามารถทำให้มนุษย์เข้าถึง
ความจริง อันนี้เป็นแง่ที่หนึ่งที่ว่า วิทยาศาสตร์เองมีขอบเขต
จำกัด ถ้าใครไปยึดว่าวิทยาศาสตร์จะให้ความจริงทุกสิ่งทุก
อย่างได้ คนเราเรียกว่ามี scientism คือความหลงยึดติดใน
วิทยาศาสตร์ หรือความมกมายในวิทยาศาสตร์อย่างหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่งก็คือ การที่คนทั่วไปที่เป็นชาวบ้าน พอเขา
บอกว่าวิทยาศาสตร์ว่าอย่างนี้ นักวิทยาศาสตร์ว่าอย่างนี้ ก็ไม่
เคยวิเคราะห์หิวจ้ย เอาแต่เพียงว่านี่วิทยาศาสตร์บอก ก็เชื่อไป
เลย อันนี้ก็นำไปสู่ความเข้าใจผิดมาก เพราะวิทยาศาสตร์นั้น
ก็มีการเจริญก้าวหน้าเป็นขั้นตอน มีการค้นคว้าหาความจริง
และพิสูจน์กันเรื่อยไป เมื่อพิสูจน์หาความจริงไปได้แค่นี้ เรา
ก็บอกว่า เดียวนี้ค้นได้แค่นี้ แต่คนจำนวนมากจะคิดว่าความ
รู้ที่วิทยาศาสตร์บอกไว้คือ ความจริงที่สมบูรณ์ ต่อมาปรากฏ
ว่าวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปอีก ก็ค้นได้ว่าสิ่งที่เคยคิดว่า
จริงนั้นไม่จริง วิทยาศาสตร์ได้เปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจ
ไปเรื่อยๆ

ปัจจุบันนี้เราได้เห็นกันมากมายว่า สิ่งที่สมัยหนึ่งเข้าใจว่าเป็นความจริง แล้วต่อมาก็รู้ว่ามันไม่จริงอย่างนั้น แต่คนส่วนมากหาได้มีท่าทีวิทยาศาสตร์ต่อวิทยาศาสตร์ไม่ พอบอกว่าเป็นวิทยาศาสตร์หรือนักวิทยาศาสตร์ ก็เชื่อกันที จึงเป็นความหลงมงายอย่างหนึ่ง ที่แท้ก็คือการที่จิตใจของคนนั้นยังมีความหลงมงายอยู่ในตัวนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในยุควิทยาศาสตร์ หรือมีวิทยาการในด้านวิทยาศาสตร์อย่างไร เขาก็ไปไม่พ้นจากสภาพนี้

สิ่งที่จะต้องแก้ที่แท้จริงก็คือ ในพื้นจิตใจของเขา ที่จะต้องสร้างทัศนคติที่เป็นวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริงขึ้นมา แล้วก็ไม่หลงมงาย แม้แต่ในวิทยาศาสตร์นั้น

อีกอย่างหนึ่งก็คือ เรื่องความตื่นเต้นในภาษา เรื่องภาษาก็เป็นอุปสรรคอีกอย่างหนึ่งในการเข้าถึงลัทธิธรรม หรือการสื่อลัทธิธรรม อันนี้คือความตื่นเต้นในรสนภาษา บางที่เราตื่นเต้นในรสนภาษาจนกระทั่งเกิดความรู้สึกอัศจรรย์ นึกว่า โอ้! สิ่งนี้จะต้องเป็นจริง แต่ความจริงนั้นเป็นความตื่นเต้นเท่านั้น

เอง เหมือนอย่างการกล่าวอ้างคำคมที่คนยกมาอ้าง แล้วก็นึก
ว่า คนนี้เก่งต้องพูดจริงแน่ๆ แต่ที่แท้ไม่ได้วิเคราะห์เขาเลยว่า
พูดจริง หรือเพียงเอาคำคมนั้นมาใช้อ้าง ความตื่นเต้นในรส
ของภาษานำพาชักจูงตนเองให้ไขว้เขวไป

ฐานที่แท้ของการแก้ความผิดพลาด

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดที่ว่่ามานี้ จุดที่จะต้องแก้ไขเพื่อ
ไม่ให้คนมีทางผิดพลาด สิ่งนั้นก็คือการรู้จักคิดนั่นเอง การ
รู้จักคิดรู้จักพิจารณาการวิเคราะห์สืบค้นสิ่งต่างๆ

วิธีหนึ่ง คือ การรู้จักใช้คำถาม การใช้คำถามเป็นวิธี
หนึ่งที่ทำให้ความคิดเดิน เช่น เมื่อเจออะไร ก็ถามว่า

คืออะไร เป็นอย่างไร

เป็นมาได้อย่างไร

ทำไมจึงเป็นอย่างนี้

ที่เป็นอย่างนี้มันเชื่อมโยงหรือสัมพันธ์กับสิ่งอื่นอย่างไร

เมื่อเป็นมาอย่างนี้แล้วจะมีผลเกิดขึ้นอย่างไร

มีแง่ดี/แง่เสียอย่างไร

วิธีตั้งคำถามในลักษณะเช่นนี้เป็นทางของการสืบค้นหาความรู้เป็นนักวิเคราะห์ เป็นการรู้จักคิดอย่างหนึ่ง วิธีการอย่างนี้ทางพระท่านเรียกว่า ‘โยนิโสมนสิการ’

รวมทั้งหมดในการที่จะแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ เพื่อให้การสื่อภาษาไม่เป็นอุปสรรคในการปิดกั้นการเข้าถึงสังขารม แต่ให้เป็นตัวเอื้อที่จะพาเข้าสู่สังขารมก็คือ การมีโยนิโสมนสิการนั่นเอง

อีกแง่หนึ่งก็คือว่า ในเวลาที่เรามีปัญหาเกี่ยวกับเรื่อง การสื่อภาษาต่างๆ ที่ว่ามาแล้ว ที่ทำให้เกิดความหลงผิด แม้กระทั่งได้เจอประสบการณ์จริงแล้ว ก็ยังมีการวินิจฉัยผิดได้ อีก

พอถึงตอนนี้ ที่เราบอกว่าภาษาไม่สื่อความจริง แต่เราบอกว่าต้องประสบการณ์ถึงจะจริง เสร็จแล้วพอพูดไปพูดมา เราก็เห็นว่า การที่จะเอาประสบการณ์ตรงเป็นตัวตัดสิน บางครั้งก็เป็นปัญหา ไม่แน่ว่าจะทำให้เข้าถึงความจริงหรือไม่ พอ

ถึงจุดนี้ก็กลายเป็นว่าภาษากลับมาช่วยอีก ตอนแรกเราบอกว่า
ภาษาบกพร่อง แล้วเราจะอาศัยประสบการณ์ตรงมาแก้ ต่อมา
ปรากฏว่า ประสบการณ์ตรงนี่บกพร่อง ตอนนี่เราจะกลับเอา
ภาษามาแก้

การที่จะแก้ความหลงผิดจากประสบการณ์ตรงได้ ก็
ด้วยภาษาอีกนั่นแหละ ภาษาที่สื่อ เช่น จากคนที่รู้และเข้าใจ
ถึงความจริง แล้วมีสติปัญญามากกว่า คนเหล่านั้นก็จะมาใช้
ภาษานี้แหละในการที่จะมาแก้ไขความเข้าใจของคนที่หลงผิด
ในประสบการณ์ตรง ทำให้เขาเดินหน้าต่อไปได้ ทำให้เขาเห็น
ทิศทางเดินที่จะก้าวหน้าต่อไป ที่ออกจากความหลงผิดในการ
ที่เข้าใจประสบการณ์ตรงผิดนั้น

เพราะฉะนั้น ภาษาก็กลับมามีประโยชน์อีกขั้นหนึ่งใน
การที่จะช่วยพาให้เข้าใจความจริง หรือสังขธรรมได้ ในกรณี
ที่ว่าประสบการณ์ตรงนั้น ทำให้เกิดความผิดพลาด เพราะฉะนั้น
ภาษากลับมาเป็นตัวสื่อแก้ไข

คราวนี้เราจะเห็นความววนกลับไปกลับมา แต่เราจะ
เห็นประโยชน์ของภาษาเพิ่มขึ้นว่าภาษานี้มันดีอย่างไร แม้แต่

ประสบการณ์ตรง บางทีก็กลับสู่ภาษาไม่ได้ ในแง่ที่ว่าภาษากลับมาช่วยแก้ไขความหลงผิดที่เกิดจากประสบการณ์ตรงอย่างที่ว่ามาแล้ว ทำให้หลุดออกจากประสบการณ์ตรงที่ผิดเดินหน้าต่อไปเพื่อพบประสบการณ์ที่แท้จริง

เป็นอันว่าเท่าที่พูดมา จะเห็นว่าภาษานั้นสื่อสังขารมโดยตรงไม่ได้ เรายอมรับแล้ว แต่ภาษาก็สื่อเพื่อให้เข้าถึงสังขารมได้ โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องใช้โดยรู้จักปฏิบัติต่อภาษาให้ถูกต้อง ถ้าเราปฏิบัติต่อภาษาผิด มันก็ไม่ช่วยให้เข้าถึงสังขารมได้ จึงต้องมีการระมัดระวังการใช้ภาษา เพื่อจะไม่ให้ภาษาพาคนให้หลงทางมากยิ่งขึ้น ไม่ให้ภาษาเป็นสื่อในการหลอกลวงเป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นการหลอกลวงโดยเจตนาหรือการหลอกลวงโดยความหลงผิดไปเองก็ตาม

ตอนนี้จะพูดถึงวิธีปฏิบัติต่อภาษา คือในการปฏิบัติต่อเรื่องภาษาเพื่อสื่อให้ถึงความจริงนี้ จะขอแยกแ่งที่หนึ่งคือ ผู้ใช้ภาษาเป็นสื่อหรือฝ่ายผู้พูด ผู้พูดหรือผู้ใช้ภาษาเป็นสื่อจะปฏิบัติอย่างไรในการที่จะให้ภาษาเป็นสื่อเพื่อให้เข้าถึงความจริง ไม่ให้หลงผิด

สำหรับผู้ที่ใช้ภาษาเป็นสื่อหรือผู้พูดนั้น ประการที่หนึ่งก็คือ พื้นฐานในตนเอง รากฐานหรือพื้นในตนเองก็คือ จะต้องมีความลือสัตย์ มีความรับผิดชอบในการใช้ภาษา ซึ่งหมายถึงความจริงใจต่อสังคมนั้น และความจริงใจต่อผู้ฟังด้วย อันนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในเบื้องต้น

ก่อนที่เราจะก้าวไปสู่การใช้ภาษา เราต้องมีความจริงใจตั้งแต่ต้น ถ้าผู้นั้นไม่รู้สังคมนที่กำลังจะเอามาพูด สิ่งที่เขาพูดก็ไม่ใช้สังคมนตั้งแต่เบื้องต้นแล้ว บอกว่าเรากำลังพูดความจริง แต่ที่จริงสิ่งนั้นไม่จริง เพราะเขาไม่รู้ เพราะฉะนั้น มันก็ไม่สามารถจะนำไปสู่ความจริงได้ เพราะเป็นความเท็จตั้งแต่ต้นแล้ว ก็เท่ากับว่าเป็นความหลอกลวงในชั้นที่หนึ่ง

ที่นี้ ต่อไป ในสังคมนดาสามัญที่เขาไม่รู้ก็ยังไม่รู้ว่ารู้คือคนที่ไม่ลือสัตย์ ใช้ภาษาหลอกลวง ก็เอาสังคมนดาสามัญที่ไม่รู้ก็บอกว่ารู้ เมื่อสังคมนดาสามัญยังไม่รู้ก็ยังไม่รู้ว่ารู้ แล้วจะให้เชื่อได้อย่างไรว่าเขาจะบอกสังคมนได้ สังคมนที่เขาพยายามจะบอกจะเป็นจริงได้อย่างไร นี่ก็เป็นปัญหาต่างๆ ที่จะต้องแก้ไข ซึ่งทำให้เราจะต้องกำชับคนผู้แสดงหรือสื่อภาษา

ให้มีความซื่อสัตย์จริงใจ และถ้าเป็นไปได้ต่อไปก็คือ มีความ
ปรารถนาดีต่อผู้ฟัง

ความปรารถนาดีต่อผู้ฟังก็คือต้องการให้เขามีความรู้
ไม่ต้องการความปรารถนาดีที่หลอกลวง หรือไม่ทำเพียงเพื่อ
แสดงความยิ่งใหญ่ของตัวเอง หรืออวดตัว เป็นต้น เพราะคน
บางทีก็อาจจะใช้ภาษาเป็นสื่อเพื่อแสดงตัวให้เห็นว่าเก่งเท่านั้น
ถ้าประกอบด้วยความซื่อสัตย์ จริงใจ ประการหนึ่ง มีความ
ปรารถนาดีต่อผู้ฟังอีกประการหนึ่ง ก็เป็นพื้นใจสำคัญที่จะนำ
เข้าสู่สังฆธรรม

ทีนี้ ต่อจากการมีพื้นฐานในจิตใจของตัวเองแล้ว ใน
ทางปฏิบัติ เมื่อใช้ภาษาเป็นสื่อก็จะต้องใช้ concept หรือ
สัญญาต่างๆ ให้ตรงกับสิ่งที่ตนจะสื่อ และใช้ถ้อยคำให้สื่อ
โดยตรงถึง concept นั้นๆ ใช้ให้มันตรงกัน ซึ่งต้องเป็นการ
ใช้อย่างระมัดระวัง เมื่อมีความรับผิดชอบแล้ว ก็จะต้องขึ้นเป็น
ฐานสำคัญอีกอย่างหนึ่ง แต่ก็จะมีปัญหาได้เหมือนกันว่า บางที
เรามีถ้อยคำที่ใช้แล้ว มีความหมายไปคนละอย่าง

ขอยกตัวอย่าง มีนิทานเล่าว่า คนกรุงเทพฯ คนหนึ่งไป

เมื่อเห็นอ พอลถึงเวลาอาหาร เขาก็ให้ไปรับประทานอาหารด้วยกัน กำลังรับประทานอาหารอยู่ด้วยกันนั้น เจ้าของบ้านถามว่า รำใหม่ คนที่เป็นแขกก็งง นึกว่า เอาละซิ...นี่ยังไงคะ เราแล้ว เรามาจากต่างถิ่นตัวคนเดียว จะไม่ทำตามก็ตกลงเตรียมมลุกขึ้นมา ก็ปรากฏว่าเข้าใจผิด คำว่า ‘รำ’ ของถิ่นนั้นแปลว่า อร่อย เรื่องก็เท่านั้น

อีกตัวอย่างหนึ่ง ชายคนหนึ่งขึ้นรถอยู่ริมถนนในต่างจังหวัด แล้วรถก็วิ่งมาๆ แกก็โบกมือให้รถรับ ที่นี้ มีรถคันหนึ่งผ่านมา เขาก็ไม่หยุด คนบนรถตะโกนว่า ‘คันหลัง คันหลัง’ คนที่ยืนอยู่ข้างล่างก็ตะโกนไปด้วยความหงุดหงิดขัดเคืองว่า “คันหลัง ก็เกาลี” วาอย่างนั้น

นี่หมายความว่าอย่างไร ก็หมายความว่าเข้าใจไปคนละเรื่อง ความหมายของคนที่อยู่บนรถหมายความว่าให้รถคันต่อไป แต่คนข้างล่างเข้าใจไปว่า นายคนนั้นคันหลังของตัวที่เป็นอาการทางร่างกาย ก็เลยบอกว่า ให้เกาลี อะไรวะอย่างนี้เป็นต้น

เพราะฉะนั้น การใช้ภาษาเป็นสื่อ ถ้าหากว่าวิปริตในเรื่องอย่างนี้ ก็จะทำให้การสื่อความจริงคลาดเคลื่อน จึงต้อง

ใช้ถ้อยคำให้ตรงกับ concept ที่แท้จริง หรือสัญญาที่จะสื่อไป
ถึงตัวประสบการณ์นั้นได้

ต่อจากนั้น การที่จะใช้ภาษาให้มีประสิทธิภาพ เพื่อจะ
สื่อให้คนอื่นได้เกิดความรู้ความเข้าใจ มีหลักที่เรียกว่า ความ
แตกฉาน ๔ ประการ ความแตกฉานนี้ ทางพระเรียก
ปฏิสัมมิตา คือ ปัญญาแตกฉาน มี ๔ ประการ ได้แก่

ปฏิสัมมิตาประการที่หนึ่ง คือ **อรรถปฏิสัมมิตา** ความ
แตกฉานหรือปัญญาแตกฉานในความหมายหรือในเนื้อความ
ที่ว่ามีความแตกฉานในความหมาย ก็หมายความว่า เมื่อพูด
ถึง concept อะไร หรือตัวกำลังจะเอา concept อะไรขึ้นมา
อธิบาย เอาเรื่องอะไรก็ตาม ศัพท์อะไรก็ตามเอามาอธิบาย ตัว
เองเข้าใจความหมายของเรื่องนั้นอย่างดี แล้วสามารถขยาย
ความมองเห็นรายละเอียดแง่มุมต่างๆ ชัดเจน ข้อนี้ก็เป็นที่
ปัญหาอย่างหนึ่งในการศึกษาที่ว่า คนจำนวนไม่น้อยที่ารู้จัก
สิ่งนั้น แต่มองเห็นผิวเผินคลุมเครือ ไม่เห็นเนื้อหาภายใน
ชัดเจน เมื่อตัวเองก็เห็นไม่ชัด ก็ไม่สามารถจะขยายความออกไป
ไปให้คนฟังรู้อะไรต่ออะไรได้ละเอียดพิสดารได้ ไม่สามารถ

แสดงรายละเอียดหรือขยายความ ความมีปัญญาแตกฉานใน
เนื้อความ เนื้อหา และการขยายความหมายเป็นข้อที่หนึ่ง

ประการที่สอง คือ **ธัมมปฏิสัมภทา** หมายความว่า ใน
เรื่องที่เป็นข้อความยืดยาว เนื้อหาสาระรายละเอียดมากมาย
ต้องสามารถจับหลักจับประเด็นได้ ถึงแม้คนอื่นจะพูดมาตั้ง
นาน อาจจะมีพูดมาตั้งครึ่งชั่วโมงหรือชั่วโมงหนึ่ง คนที่มีปัญญา
แตกฉานในแง่ที่สองนี้ ฟังแล้วก็จับประเด็นได้ หรือเวลาจะพูด
ให้คนอื่นฟัง ก็สามารถแสดงหลักออกมานิดเดียวให้คนอื่นจับ
ได้ตรงจุด

คนที่ไม่มีปัญญาแตกฉานในหลักอย่างนี้จะมีความพร่า
ลึบสนในการที่จะอธิบาย ทำให้คนอื่นไม่สามารถจะเข้าใจอะไร
ได้ดี เพราะฉะนั้น คนที่ทำหน้าที่ที่จะเอาภาษามาใช้เป็นสื่อ จะ
สอนเขา จะพูดอธิบาย บรรยายต่างๆ จะต้องมีข้อนี้ด้วย

หนึ่ง หลักการสั้นๆ หรือศัพท์คำเดียว ตัวเองเห็นกว้าง
ลึกชัดเจน ซึ่งจะทำให้สามารถอธิบายขยายความแจ่มแจ้งออก
ไปได้จนกระทั่งคนเข้าใจเห็นชัด

สอง ถ้าเป็นเรื่องยาว ตัวเองมองเห็นภาพรวมจับจุดได้

ซึ่งจะทำให้สามารถสรุปรวมใจความสำคัญมาตั้งเป็นหลักให้คนอื่นได้ จับประเด็น วางประเด็นให้เขาได้

สังคมปัจจุบันนี้กำลังจะเป็นสังคมที่เราเรียกว่าสังคมยุคข่าวสารข้อมูล คือ กำลังเข้าสู่ information age จะแปลว่า ยุคข่าวสารข้อมูล หรือ ยุคสารสนเทศ หรืออะไรต่างๆ แล้วแต่จะเรียกกันไป ในยุคนี้การที่จะปฏิบัติต่อภาษา การใช้ภาษาเป็นสิ่งเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เราต้องเข้าใจถึงความสำคัญของเรื่องนี้ว่า เรากำลังเข้าสู่ยุคที่ภาษากำลังมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นยุคข่าวสารข้อมูล เราจะต้องมีตัวปัญญาแตกฉานในความหมาย ที่ทางพระว่า **อัตถปฏิสัมภิตา** และจะต้องมีปัญญาแตกฉานในหลัก ที่เรียกว่า **ธัมมปฏิสัมภิตา**

ต่อไปประการที่สาม **นิรุตติปฏิสัมภิตา** แปลว่า ปัญญาแตกฉานในนิรุตติ นิรุตติ หรือนิรุกติ ก็คือ เรื่องภาษาหนึ่งเอง คือ ความชำนาญในการใช้ภาษา ตัวเองก็เข้าใจภาษาดีแล้วด้วย และสามารถเอามาใช้สื่อด้วย ยิ่งคนที่รู้ภาษามากๆ ก็ยิ่งได้เปรียบ นอกจากรู้ภาษาแล้ว จะต้องใช้ภาษาเป็น รู้จักนำภาษามาใช้ในการถ่ายทอดความคิดความเข้าใจได้ คนจำนวน

มาก ทั้งๆ ที่ตัวมีความต้องการอะไรบางอย่าง มีความคิดบางอย่างดีๆ แต่สื่อถ่ายทอดไม่เป็นเลย เขียนก็ไม่ออก พูดก็ไม่ได้ คำพูดไม่สามารถทำให้คนอื่นเข้าใจชัดเจน

คนที่มีนิรุตติปฏิสัมภทา มีปัญญาแตกฉานในภาษา สามารถนำถ้อยคำต่างๆ มาเรียบเรียง มาจัด มาใช้ เอาคำที่เหมาะสมที่มันให้ความหมายกระทัดรัด รัดกุม หรือให้ความหมายเด่น ให้ความหมายกินใจ เอาคำเหล่านั้นมาใช้ พอใช้ได้ ถูกต้อง คนก็เกิดความเข้าใจชัดเจนด้วย เกิดความพอใจด้วย เมื่อพอใจแล้ว ก็เกิดความสนใจและเลยต่อไปถึงความเชื่อ ศรัทธา อะไรๆ ต่อๆ ไป รวมทั้งอาจจะกระตุ้นเร้าให้เกิดความใฝ่ในการที่ค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องนั้นๆ ต่อไป

เพราะฉะนั้น ความมีปัญญาแตกฉานในนิรุตติ จึงเป็นสิ่งสำคัญประการที่สาม ถ้าขาดนิรุตติแล้ว ยุคข่าวสารข้อมูลก็จะเป็นยุคที่บกพร่อง การสื่อภาษาให้เข้าถึงความจริงก็จะบกพร่องไปด้วย คนที่ขาดข้อนี้จะอยู่ในยุคนี้ไม่ได้ดี

ประการที่สี่ คือ **ปฏิภาณปฏิสัมภทา** แปลว่า ปัญญาแตกฉานในความคิดทันการ ข้อนี้เป็นปัญญาในทางปฏิบัติ คน

เราที่มีความรู้ในเรื่องต่างๆ บางคนเรียนรู้มามากมายแต่ไม่สามารถใช้ความรู้เหล่านั้น ใช้ความรู้ไม่เป็น คือ มีปัญหาเกิดขึ้น มีเรื่องราวเกิดขึ้น ไม่สามารถเอาความรู้ที่มีอยู่มากมายนั้น มาเชื่อมโยงกันเป็นความรู้ความคิดใหม่ ที่ใช้ในกรณีนั้นเฉพาะเรื่อง เช่น แก้ปัญหานั้นได้

คนเราที่จะแก้ปัญหาได้จะต้องสร้างความรู้ขึ้นมาใหม่ สำหรับใช้ในกรณีนั้นโดยเฉพาะ แต่ความรู้ใหม่นั้นเกิดจากไหน ก็คือจากการที่เรามีความรู้เก่า แล้วเอาความรู้นั้นมาเชื่อมโยงกัน จับเอามาสัมพันธ์กันทำให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ ใช้ได้ตรงกับเหตุการณ์ ตรงกับสถานการณ์ ตรงกับเรื่อง แก้ปัญหาได้ อย่างนี้เรียกว่า ‘ความคิดทันการ’ เรื่องการตอบปัญหา การพิจารณาเรื่องราวต่างๆ การสร้างความรู้ก้าวหน้าทางวิชาการ ต้องมีความคิดทันการนี้ด้วย จึงจะใช้ได้ตรงกับเรื่องราว แก้ไขปัญหาต่อเรื่องนั้นได้ชัดเจนแจ่มแจ้งและพัฒนาความรู้ขึ้นต่อๆ ไป ตกกลงว่ามีปัญญาแตกฉาน ๔ ประการ ที่เรียกว่า ปฏิสัมพันธ์ ๔ คือ

๑. **ปัญญาแตกฉานในอรรถ** คือ เนื้อความและความ

หมายที่จะขยายออกไปได้เรียกว่า **อรรถปฏิสัมพันธ์**

๒. **ปัญญาแตกฉานในหลัก** คือ ในตัวประเด็น หมายความว่าเรื่องราวมากมายพิสดารสามารถจับมาตั้งวางเป็นหลักเป็นประเด็นได้เรียกว่า **ธัมมปฏิสัมพันธ์**

๓. **ปัญญาแตกฉานในภาษา** ความสามารถเข้าใจในภาษา ในถ้อยคำสำนวน ในรส เป็นต้น ที่เป็นเรื่องของภาษาชัดเจน สามารถเลือกมาใช้ให้ได้ผลมีประสิทธิภาพในการที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกในการกระตุ้นแสดงอารมณ์ แสดงความต้องการของตนได้ ชักจูงผู้อื่นได้ เป็นต้น เรียกว่า **นิรุตติปฏิสัมพันธ์**

๔. **ปัญญาแตกฉานในความคิดทันการ** เอาความรู้ ที่มีอยู่หรือได้รับถ่ายทอดมาเชื่อมโยงสัมพันธ์สร้างเป็นความรู้ ความคิดใหม่ ใช้แก้ปัญหา และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้ เรียกว่า **ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์**

ครบถ้วนอย่างนี้ก็จะอยู่ในยุคข่าวสารข้อมูลได้เป็นอย่างดี การใช้ภาษาเป็นสื่อในการที่จะให้เข้าถึงสังขารมจะดี ผลดีเป็นอย่างมากด้วย

เมื่อรู้จักใช้ ก็ประสานประโยชน์ได้ เมื่อปฏิบัติพอดี ก็เป็นคุณทั้งหมด

นอกจากนั้น ก็มีอีกแง่หนึ่ง ชั้นสุดท้ายสำหรับตัวบุคคลที่เป็นผู้พูดเอง คือ การใช้ภาษาอย่างรู้เท่าทัน ไม่ยึดติด ตรงนี้เป็นตัวสำคัญ ซึ่งจะมีผลต่อตัวเองในทางจิตใจ ทำให้เกิดความปลอดโปร่งใจ และเมื่อใจปลอดโปร่ง ปัญญาก็จะแจ่มใสด้วย ช่วยในการที่จะใช้ภาษาต่อไป อย่างมีประสิทธิภาพ ใจของคนนั้นจะต้องเป็นอิสระ ใจที่เป็นอิสระก็คือใจที่ใช้ภาษาอย่างรู้เท่าทัน ท่านเรียกว่าไม่ยึดติด ใช้ไปตามไวยาหารโลกอย่างพระพุทธเจ้าที่ทรงมีลักษณะอย่างหนึ่งว่า ทรงรู้เท่าทันภาษา รู้ว่าสิ่งนี้เขาสมมติเรียกกันว่าอย่างนี้ ก็เข้าใจและใช้ไปตามสมมตินั้น แต่ไม่ติดในภาษานั้น อันนี้ก็เป็นลักษณะสุดท้าย อาจจะยากสักนิด แต่เป็นลักษณะในขั้นสูงสุดที่เกี่ยวกับอภิสราภาพของมนุษย์

ต่อไปแ่งที่สอง คือ ฝ่ายผู้รับสื่อหรือผู้ฟังจะปฏิบัติอย่างไร ผู้รับสื่อ หรือผู้ฟังนี้ ในการปฏิบัติต่อเรื่องภาษามี ๒ ชั้น

ขั้นที่ ๑ คือ ขั้นที่ยังต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ การที่เรา
ยังอาศัยภาษาเป็นสื่อ นั้น มีความหมายรวมไปด้วยถึงการที่
เรายังต้องอาศัยผู้อื่นในการเข้าถึงสังขารม การที่เราจะฟังผู้
อื่น เราสัมพันธ์กับผู้อื่น เราจะต้องใช้ปัญญาให้ดี ผู้อื่นก็มีทั้ง
ซื่อสัตย์ มีทั้งหลอกลวง มีทั้งผู้ที่รู้อจริง มีทั้งผู้ที่หลงผิด มีทั้ง
ผู้ที่ถ่ายทอดได้ดี มีทั้งผู้ถ่ายทอดไม่เป็น

องค์ประกอบหรือปัจจัยฝ่ายผู้พูดก็ส่วนหนึ่ง แต่การที่
จะได้ผลต้องอยู่ที่ฝ่ายตัวผู้ฟังด้วย ถ้าผู้พูดสื่อได้น้อย แต่ผู้
ฟังมีประสิทธิภาพมาก ก็ยังได้ผลมากอยู่นั่นเอง

ฉะนั้น หลักการนี้ก็คือว่า ผู้ฟังจะต้องมีโยนิโสมนสิการ
รู้จักใช้ปัญญา รู้จักคิดพิจารณาในสิ่งที่ เป็นข้อมูลหรือสิ่งที่ตน
ได้รับมาฟังมา ในการที่จะปฏิบัติต่อภาษานั้น อย่างที่พูดมาที่
หนึ่งแล้วว่า โยนิโสมนสิการ คือ ความคิดเป็น รู้จักวิเคราะห์
เช่น รู้จักถามว่า คืออะไร เป็นอย่างไร ทำไมเป็นอย่างนี้ มัน
จะทำให้เกิดผลอย่างไร สืบทอดกับเรื่องอย่างไร สัมพันธ์โยง
กันอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร คนที่ถามอย่างนี้มากแล้ว
คิดค้นไปตามคำถามเหล่านี้ พยายามตอบคำถามเหล่านี้จะทำ

ให้ปัญญาแก่กล้าขึ้นแล้วก็เป็นทางหนึ่งของการเข้าถึงสังขารม

อย่างพระพุทธเจ้า ก่อนตรัสรู้พระองค์ก็ใช้วิธีนี้ถามตัวเอง เมื่อมีประสบการณ์ที่ควรรู้ ก็ตั้งเป็นคำถามขึ้นว่า ตัวนี้เกิดขึ้นจากอะไร เพราะอะไรอันนี้จึงมี พระองค์สืบค้นต่อไปก็จับได้ รู้ว่า เพราะอันนี้มี อันนี้จึงมีด้วย พอถึงตัวไหนก็ถามเพื่อสืบค้นตัวนั้นต่อไป แล้วอันนี้ละ มีขึ้นได้เพราะอะไร อะไรจึงทำให้อันนี้มี สืบค้นต่อไป ก็ได้ตัวต่อไปสืบค้นเรื่อยไป จนกระทั่งตลอด หลักการคิดอย่างนี้ก็อยู่ในกระบวนการที่เรียกว่า **โยนิโสมนสิการ** คือ การรู้จักคิดพิจารณาโดยแยกคายสืบค้นจนตลอดถึงต้นเค้า

ฉะนั้น ถ้ามองอะไรก็อย่ามองผิวเผิน ต้องสืบค้นให้ถึงต้นเค้าแล้วต่อไปคือ การรู้เท่าทันสมมติ หรือปรมาตถ์ คือการรู้เท่าทันความจริงที่แบ่งเป็นระดับ หมายความว่า ความจริงก็แบ่งเป็นระดับต่างๆ โดยหลักใหญ่ก็มีสองระดับ

อย่างภาษาทางวิทยาศาสตร์ ถ้าเราพูดว่า 'น้ำ' มันก็คือความจริงระดับหนึ่ง แต่ความจริง ระดับนี้ในแง่วิทยาศาสตร์ยังไม่ถึงความจริงแท้ ก็ยังต้องสืบค้นลึกลงไปอีก

วิทยาศาสตร์บอกว่า H_2O ไฮโดรเจน ๒ อะตอม ออกซิเจน ๑ อะตอม เป็น H_2O นี้คือ น้ำ ก็ทำให้เข้าใจความจริงมากขึ้น พอพูดว่า H_2O ผู้ที่เรียนวิทยาศาสตร์ก็รู้และมองความจริงลึกลงไปอีกระดับหนึ่ง จะไม่มองแค่น้ำ ขอให้นึกถึงคนสองคน เมื่อพูดคำว่า น้ำ เขาจะมองความจริงไม่เท่ากัน คนที่เรียนวิทยาศาสตร์และมีใจใฝ่ในวิทยาศาสตร์ก็จะมอง 'น้ำ' ในความรู้ความเข้าใจอย่างหนึ่ง แต่คนที่เป็นชาวบ้านมองคำว่า 'น้ำ' ในความหมายและความรู้ความเข้าใจอีกอย่างหนึ่ง

นี่คือความจริงในต่างระดับ เราจะต้องรู้เข้าใจเท่าทันว่าภาษานั้นสื่อความหมายในความจริงที่ต่างระดับกันได้ด้วย ซึ่งขึ้นต่อผู้ที่พูดและผู้ที่ฟังด้วย ทั้งหมดอย่างนี้ ทางพระเรียกว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียกว่า ความรู้ประเภทที่ ๑ กับความรู้ประเภทที่ ๒

อะไรคือความรู้ประเภทที่ ๑ และความรู้ประเภทที่ ๒ ในภาษาไทยอันนี้เป็นคำที่ยังกำกวม เราพูดว่าความรู้ แต่ความรู้ันั้นแบ่งเป็น ๒ ประเภท ที่จริงท่านแบ่งได้หลาย

ประเภท แบ่งโดยวิธีอื่นอาจจะมี ๓ มี ๔ ได้ แต่ในแง่นี้ แบ่ง เป็น ๒ ที่แบ่งเป็น ๒ มีอะไร

ความรู้ที่เราเอามาพูดกัน เรียนนั้น เราเรียนนี้ เรารู้วิชา วิทยาศาสตร์ รู้วิชาเศรษฐศาสตร์ ความรู้อย่างนี้ รู้ตามที่ อาจารย์มาถ่ายทอด มาสอนมาบรรยายให้ฟัง จดกันไปบ้าง จำ กันไปบ้าง รู้ว่าอันนั้นเขาแปลว่าอย่างนี้ รู้อย่างนี้เป็นความรู้ ประเภทที่ ๑

ความรู้ประเภทที่ ๑ นี้ บางทีคนไม่รู้จักแยกจากความรู้ ที่แท้จริง ก็ทำให้เกิดปัญหา ความรู้อย่างนี้ เป็นเพียงความรู้ ระดับต้น ซึ่งยังไม่สามารถใช้แก้ปัญหาได้แท้จริง ความรู้ ประเภทนี้จะเป็นความรู้ประเภทอุปกรณ์ เป็นความรู้ประเภท ข้อมูลข่าวสารที่รับถ่ายทอดมา

ความรู้ประเภทที่ ๒ คือ เมื่อเรารับถ่ายทอดข้อมูล นั้นมาแล้ว เราเองมีความเข้าใจต่อสิ่งนั้นอย่างไร รู้ข้อมูลที่ รับนั้นเขาว่ามาอย่างไร เราก็รู้ได้ตามนั้น เข้าใจ เห็นความหมายหรือสาระของความรู้นั้น อย่างนี้ก็เรียกว่าความรู้เหมือนกัน

ถึงตอนนี่ เราจะเป็นตัวของตัวเอง ความรู้ประเภทที่ ๑ เป็นความรู้ของคนอื่น เรายืมมาเก็บเอาไว้เหมือนกับของฝาก เราลองสำรวจตัวเอง เรามีความรู้ของคนอื่นมาเก็บใส่ตัวเองไว้ เป็นของฝากหรือเปล่า ถ้าเต็มไปด้วยความรู้ประเภทนี้มาก เป็นของเก็บมารวมๆ ไว้เฉยๆ ถ้าได้แค่นี้ก็มีเพียงความรู้ ประเภทที่ ๑

ต่อไปอีกขั้นหนึ่ง เรามีความรู้เข้าใจต่อความรู้นั้นอย่างไร ความรู้ที่เข้าใจสาระสำคัญของมัน เข้าใจเหตุผลของมัน เข้าใจความสัมพันธ์ของมันกับเรื่องราวอื่น อันนี้เป็นความรู้ที่สำคัญ เป็นความรู้ที่เข้ามาเป็นเนื้อเป็นตัวของเรา เป็นความรู้ ประเภทที่ ๒

ความเข้าใจในการวิเคราะห์แยกแยะองค์ประกอบ ประการหนึ่ง ความเข้าใจในการสืบค้นเหตุปัจจัยประการหนึ่ง ความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งนั้นกับสิ่งอื่นประการหนึ่ง ความรู้ระดับนี้เราเรียกว่าเป็นปัญญา แล้วความรู้ ประเภทที่ ๑ เรียกว่าอะไร

ความรู้ประเภทที่ ๑ ที่เป็นเหมือนของที่คนอื่นเขาถ่าย

ทอดมา เราเอามาเก็บไว้เป็นของฝาก เรียกว่า ‘สุตะ’ ภาษาปัจจุบันก็เป็น data และ information

คนจำนวนมากเข้าใจว่า information หรือ data เป็นความรู้ของตัวเอง ที่แท้มันไม่ใช่ มันเป็นเพียงของที่เก็บรวบรวมเอาไว้ ซึ่งเป็นของดิบ เป็นข้อมูล เป็นอุปกรณ์ที่จะใช้ประโยชน์ ถ้าไม่มีปัญญาของตัวเองที่จะเข้าใจถึงสาระ ไม่สามารถแยกแยะองค์ประกอบของสิ่งนั้น ไม่สามารถสืบสาวปัจจัยและความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งอื่น เขาจะไม่สามารถนำ **สุตะ** หรือ information หรือ data ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ เพราะฉะนั้น เราจะต้องพัฒนาตัวปัญญานี้ขึ้นมา

ทางพระท่านกล่าวว่า **ปัญญา สุตวินิจฉินิ**

แปลว่า **ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยสุตะ**

หมายความว่า สุตะนี้เป็นตัวความรู้เบื้องต้น จะต้องมีความรู้ปัญญามาเป็นตัววินิจฉัยให้รู้สุตะนั้น ตั้งแต่ว่า เป็นของจริงหรือไม่ มีความหมายเป็นอย่างไร เป็นต้น จนกระทั่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์และอันนี้ก็เป็นข้อปฏิบัติในฝ่ายผู้รับสื่อ

ผู้รับสื่อแยกเป็น ๒ ชั้น หรือ ๒ ประเภท

ประเภทที่ ๑ คือ พวกที่ยังต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ
ประเภทที่ ๒ คือ พวกที่อยู่ในขั้นทะลุผ่านภาษาเข้าถึงตัว
ประสบการณ์ อย่างที่บอกแล้วว่า ตราบใดที่เรายังใช้ภาษา
เป็นสื่อ ก็คือ การที่เรายังต้องอาศัยคนอื่นในการที่จะเข้าถึง
สัจธรรมอยู่

การเข้าถึงความจริงนั้นไม่จำเป็นจะต้องใช้ภาษาเสมอ
ไป เพราะความจริงนั้นเป็นสภาวะ ความจริงนั้นมันเปิดเผยตัว
ของมันเองตลอดเวลา แต่มนุษย์ทำไมจึงไม่รู้จักความจริง ทำไม
ไม่เข้าถึง ก็เพราะเอาอะไรไปบังตัวเองไว้ หรือบางทีก็หลอกกัน
ไปเสีย รวมทั้งภาษานี้ด้วย ภาษาที่ว่า เป็นสื่อให้เข้าถึงความจริง
แต่บางทีมันเป็นตัวที่ไปปิดบังความจริงเสียอย่างที่ว่าแล้ว

บางครั้งเราไม่จำเป็นต้องอาศัยภาษา และไม่ต้องอาศัย
คนอื่น เราก็เข้าถึงตัวประสบการณ์นั้นได้ด้วยตนเอง ใน
เมื่อธรรมชาติเปิดเผยตัวมันอยู่แล้ว คนบางคนก็เข้าถึงความ
จริงของธรรมชาติโดยประสบการณ์ตรง จากการที่เขารู้จัก
โยนิโสมนสิการ

ยกตัวอย่างทางวิทยาศาสตร์ นายไอแซค นิวตันไปนั่ง
อยู่ที่ใต้ต้นแอปเปิ้ล ลูกแอปเปิ้ลตกลงมา เขาคิดได้ถึงกฎ
gravitation หรือเรื่อง gravity ก็ได้ความจริงขึ้นมาเป็นความ
จริงระดับหนึ่ง ถึงแม้ว่า gravity หรือหลักว่าด้วย
gravitation ในทางวิทยาศาสตร์อีกระดับหนึ่งถือว่า มันไม่
ใช่ความจริงแท้ แต่อย่างน้อยมันก็เป็นกฎธรรมชาติที่ใช้ได้ใน
ระดับหนึ่ง ในการเข้าถึงความรู้ในความจริงนี้เขาไม่ต้องอาศัย
ภาษาที่คนอื่นถ่ายทอดมา แต่มันเป็นภาษาที่มี concept อยู่ใน
ใจ เขาอาศัยประสบการณ์ตรงนี้ ทำให้เขาสามารถเข้าถึง
ความจริงได้ แต่คนอื่นทำไมไม่ได้ความจริงนี้ คนจำนวนมาก
มากมายก่อนนายนิวตันตั้งแสนตั้งล้าน หรือหลายล้านคน
เห็นลูกแอปเปิ้ลตกลงมาไม่รู้กี่ครั้ง แต่ไม่เคยมีใครได้ความรู้
นี้ ทำไมจะต้องมารอนายนิวตัน นายนิวตันมีอะไรพิเศษ นาย
นิวตันพิเศษ เพราะมีโยนิโสมนสิการ

เพราะฉะนั้น เราอาจจะมองผ่านทะลุสื่อภาษาไปเข้าถึง
ประสบการณ์ตรงโดยที่ตัวเรามีปัญญาที่รู้จักคิดพิจารณาหรือ
โยนิโสมนสิการนี้ ก็เข้าถึงสัจธรรมได้ด้วยตนเอง หรืออย่าง
พระภิกษุรูปหนึ่งไปนั่งอยู่ที่ใต้ต้นไม้ ได้เห็นใบไม้ร่วงหล่น พอ

ไปไม้แกว่ารงหล่นมาก็เกิดมีปัญญาโพล่งสว่างขึ้นมา เห็นความ
ไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่ง เกิดความรู้เข้าถึงกฎแห่งอนิจจังขึ้น
นี้ก็เรียกว่า การเข้าถึงโดยตรงโดยไม่ต้องผ่านสื่อภาษาเหมือน
กัน

รวมความว่า ทั้งหมดเป็นเรื่องของการต้องใช้โยนิโส-
มนสิการทั้งนั้น ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่ว่าจะใช้ภาษาก็ตาม หรือจะใช้วิธี
ประสบการณ์ตรงโดยไม่ผ่านภาษาก็ตาม เข้าหลักของพุทธ-
ภาษิตว่า

โยนิโส วิจิเน ธมฺมํ ปญฺญาตตถ วิปสฺสติ

แปลว่า พึงวิจัยสืบค้นให้ถึงต้นเค้า หรือวิจัยโดย
แยกคาย ถ้าแปลงง่ายๆ ก็วิจัยธรรมโดยแยกคาย หรือใช้
ปัญญาสืบค้นโดยแยกคาย ก็จะมองเห็นแจ้งความหมายด้วย
ปัญญา

ในคำที่ว่า “พึงวิจัยธรรมโดยแยกคาย แล้วจะเห็นความ
หมายแจ้งชัดด้วยปัญญา”

ธรรมในความหมายที่ ๑ คือ ตัวสภาวะหรือสิ่งที่มีอยู่

โดยธรรมชาติ หรือตัวความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ

ธรรมในความหมายที่ ๒ คือ คำสอนของคน^๑ที่เข้าถึงความจริงนั้นแล้วนำความจริงนั้นมาถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจ คำสอนของเขาที่แสดงความจริงนั้น ก็เรียกว่า **ธรรม** เหมือนอย่างเราเรียกคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า **ธรรม** ก็เพราะเป็นคำสอนของท่าน ที่เข้าถึงความจริงแล้วนำมาถ่ายทอดแสดงให้เข้าใจ

ตัวสภาวะความจริงของธรรมชาติก็เรียกว่า **ธรรม** คำสอนที่แสดงสภาวะนั้นก็เรียกว่า **ธรรม** ภาษายังมาสื่อธรรมในความหมายทั้ง ๒ นี้^๒อีก เป็นการสื่อสองชั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าเราวิจัยตัวธรรมในความหมายที่ ๑ ก็คือ การเข้าถึงประสบการณ์ตรง ไม่ต้องผ่านภาษา หรือถ้าวิจัยธรรมในความหมายที่ ๒ ก็คือ วิจัยตัวคำพูดบอกเล่าที่แสดงสัจธรรมนั้น ก็อาศัยภาษาพุทธภาษิตนี้^๓ใช้ได้ทั้งสองความหมาย

ที่นี้^๔ต่อไปก็ถึงข้อที่ ๓ ขอบทวนว่า

ข้อที่ ๑ พูดถึงวิธีปฏิบัติของผู้ใช้ภาษาเป็นสื่อหรือพูด

ข้อที่ ๒ พูดถึงผู้รับสื่อหรือผู้ฟังว่าจะปฏิบัติอย่างไร

ข้อที่ ๓ ก็คือกระบวนการ หมายถึงกระบวนการใช้สื่อ
ที่ได้ผลดี มีประสิทธิภาพในการที่จะช่วยให้เข้าถึงสังคม อัน
นี่คือการที่มีการใช้ภาษาสื่อความจริงต่อๆ ไป โดยก้าวคู้
เคียงไปกับการเข้าถึงประสบการณ์จริงๆ นั้น หมายความว่า
เป็นกระบวนการที่ทั้ง ๒ อย่าง อาศัยซึ่งกันและกัน คือเรารู้อยู่
แล้วว่าสาระของการสื่อด้วยภาษา ก็เพื่อนำคนเข้าถึงสังคม
แต่เราจะมัวใช้ภาษากันอยู่เพื่ออธิบายสังคมทุกระดับไม่ได้
มันจะไม่มีการก้าวหน้าไป

เพราะฉะนั้น เราจึงควรทำแบบควบประสานและเป็น
ขั้นตอนตามลำดับ เริ่มด้วยภาษาจะโยงไปถึงสังคมในระดับ
ที่เราควรจะเข้าถึงในตอนต้นก่อน เราก็อาศัยภาษานั้นเป็นสื่อ
เข้าถึงประสบการณ์ระดับต้นนั้น พอถึงประสบการณ์ระดับนั้น
แล้ว เราก็มีฐานที่ว่า ภาษาเป็นสื่อที่โยงไปหาประสบการณ์ที่
เราได้ถึงแล้วด้วยตนเองจริง จากนั้นเราก็ใช้ภาษาโยงไปหา
ประสบการณ์ขั้นต่อไปที่เรายังไม่รู้ โดยวิธีนี้ก็จะเป็นการก้าว

ไปเรื่อยๆ

จริงอยู่ สัจธรรมเรายังไม่ถึง แต่ด้วยการใช้ภาษาอย่างชาญฉลาด ก็ทำให้เราก้าวไปพร้อมกัน ระหว่างการใช้ภาษา เป็นสื่อกับการเข้าถึงระดับต่างๆ ของสัจธรรม จนถึงเข้าถึง สัจธรรมโดยสมบูรณ์ในที่สุด นี่คือ การใช้ภาษาเป็นสื่อโดยคู่ เคียงกันไปกับการเข้าถึงประสบการณ์นั้นๆ

อันนี้เป็นวิธีการที่สำคัญในกระบวนการ โดยที่ว่าการ ประสบการณ์ต่างๆ มาเป็นฐานทางภาษาให้แก่การเข้าถึง ประสบการณ์ที่สูงขึ้นไป ซึ่งเป็นการอาศัยสิ่งที่เป็นสื่อแต่ขั้นให้ ออกผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง ซึ่งก็อาศัยผลการปฏิบัติเป็น เครื่องช่วยในการพิสูจน์ด้วย

แต่ก็อย่างที่พูดมาแล้วว่า จะต้องมีการโยงกลับไปเรื่อยๆ ผลปฏิบัติอาจจะหลอกลวงเราได้ และภาษาในการสื่อ ประสบการณ์ตรงก็อาจจะหลอกลวงเราได้ แต่เราก็มีภาษานั้น แหละมาเป็นสื่อในการแก้ไข เช่น โดยมีคนที่ชาญฉลาดมา ช่วยมาวิเคราะห์วิจารณ์กัน มีการอภิปราย การรู้จักรับฟังก็ ทำให้เกิดความเข้าใจในความหลงผิด แล้วก็เกิดการถอนตัวได้

อีก เพราะฉะนั้น การที่จะก้าวไปสู่การเข้าถึงสังขารมจึงเป็นการรู้จักปฏิบัติอย่างชาญฉลาดระหว่างการใช้ภาษากับการที่จะได้สัมผัสประสบการณ์เหล่านั้นคู่เคียงอย่างเอื้อกันไป

บทสรุป

เรื่องที่ว่ามาทั้งหมดนี้ ย่อมสรุปลงในหลักการใหญ่ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว คือ ต้องโยงเข้าหาจุดสัมผัสพันธ์ในระบบชีวิตของมนุษย์

ปัญญาที่เห็นสอดคล้องกับสังขารม ซึ่งจะพัฒนาขึ้นไปจนเป็นปัญญาที่รู้แจ้งเข้าถึงสังขารมนั้น เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ

ปัจจัยที่จะให้เกิดสัมมาทิฏฐินั้นมี ๒ อย่าง คือ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ เสียงบอกเล่าคำกล่าวสอนจากผู้อื่น (ปรโต-โฆสะ) โดยเฉพาะจากกัลยาณมิตร และปัจจัยภายใน ได้แก่ การรู้จักคิดพิจารณาด้วยตนเอง (โยนิโสมนสิการ)

ปัจจัยภายนอกนั้นก็คือการสื่อภาษา ซึ่งสำคัญมาก แต่ตัวบุคคลก็จะต้องมีปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการด้วย

จึงจะทำให้ภาษาที่สื่อสำเร็จประโยชน์ในการเข้าถึงสังฆธรรม
ได้จริง

ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในนี้ มาประสานกันเชิง
ปฏิบัติการในกระบวนการที่ทำให้ความรู้ความเข้าใจเจริญเพิ่ม
พูนยิ่งขึ้นๆ จนกลายเป็นปัญญาที่เข้าถึงสังฆธรรม

กระบวนการนี้ดำเนินไปโดยอาศัยการสืบทอดต่อกัน
ขององค์ประกอบ ๔ อย่าง ที่สัมพันธ์ส่งผลอุดหนุนกันเป็น
ระบบ องค์ประกอบ ๔ อย่างชุดนี้ ท่านเรียกว่า **ปัญญาภูมि-
ธรรม** กล่าวคือ

๑. การเข้าหาแหล่งความรู้ที่เชื่อถือหรือไว้วางใจได้ (**สัพ-
ปรีติสังเสวะ—การเสวนาสัตบุรุษ**)

๒. ความขยันหมั่นเพียรและรู้จักรับข่าวสารข้อมูลที
สื่อผ่านแหล่งความรู้นั้นๆ (**สัทธัมมัสสวนะ—การสดับพระ
สัทธรรม**)

๓. การรู้จักมอง รู้จักคิดพิจารณาวิเคราะห์สืบสาว
เชื่อมโยงเป็นต้นที่จะหาความจริงและใช้ประโยชน์จากข่าวสาร

ข้อมูลที่สื่อกันนั้นได้ (โยนิโสมนสิการ—การทำใจให้แยบคาย)

๔. การลงมือปฏิบัติ หรือทำการให้เป็นไปอย่างมีความประสานสอดคล้องกันระหว่างองค์ประกอบทั้งหลายในระบบ ทั้งที่เป็นหลักการ วิธีการ และจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้ประสบการณ์ตรงที่จะนำสู่การเข้าถึงสัจธรรมในที่สุด (ธัมมา-
นุธรรมปฏิบัติ—การปฏิบัติต้องค่อยๆ โดยสอดคล้องกับหลักใหญ่)

ในองค์ประกอบ ๔ อย่างนั้น สองข้อแรก เป็นฝ่ายปัจจัยภายนอกที่จะติดต่อผ่านสื่อภาษา สองข้อหลัง เป็นฝ่ายปัจจัยภายในของตนเองที่ต้องการจะเข้าถึงธรรม

ในองค์ประกอบ ๒ ข้อของฝ่ายปัจจัยภายนอกนั้น ข้อแรกที่ว่า เป็นแหล่งความรู้ที่เชื่อถือไว้ใจได้ ก็คือบุคคลที่มีประสบการณ์ตรงจากการเข้าถึงสัจธรรมด้วยตนเองแล้ว ซึ่งเป็นฐานรองรับการสื่อภาษาในข้อที่ ๒ ทำให้การสื่อภาษานั้น มีความหมายเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ตรงในการเข้าถึงสัจธรรม

ส่วนในองค์ประกอบสองข้อของฝ่ายปัจเจกภายใน ข้อ ๓ เป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องได้ผลต่อข้อมูลข่าวสารที่ผ่านการสื่อภาษามาถึงตนซึ่งนำไปสู่ข้อ ๔ ที่จะช่วยให้ได้ประสบการณ์ตรงในการเข้าถึงสัจธรรม

โดยนัยนี้ การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสัจธรรม ในขั้นพื้นฐานก็คือการที่จะถ่ายทอดประสบการณ์ตรงในการเข้าถึงสัจธรรมของบุคคลหนึ่ง (ในข้อ ๑) ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง เพื่อให้บุคคลผู้นั้นเข้าถึงสัจธรรมด้วยประสบการณ์ตรงด้วย (ในข้อ ๔) ในแง่นี้ ข้อ ๑ และ ๔ เป็นเรื่องของประสบการณ์ตรง ส่วนข้อ ๒ และ ๓ เป็นเครื่องมือที่จะช่วยประสบการณ์ตรงของบุคคลหนึ่ง (ข้อ ๑) ช่วยนำอีกบุคคลหนึ่งไปถึงจุดหมายแห่งการได้ประสบการณ์ตรงนั้นนั่นเอง (ข้อ ๑)

ในกระบวนการพัฒนาปัญญาที่ดำเนินไปในระบบความสัมพันธ์อย่างถูกต้องนี้ จะเห็นว่ามี การประสานเกี่ยวพันกัน ทั้งระหว่างปัจเจกภายในกับปัจเจกภายนอก และระหว่างข้อมูลหรือสิ่งสลับผ่านสื่อภาษากับประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้ความรู้ข้อมูลเบื้องต้น พัฒนาขึ้นไปเป็นความรู้

ความเข้าใจถูกต้องสอดคล้องกับสังขารที่เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ ทำให้สัมมาทิฏฐินั้นพัฒนาต่อไปๆ จนกลายเป็นปัญญาที่เข้าถึงสังขาร

ปัจจัยอุดหนุนนั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ๕ อย่าง ซึ่งเป็นเรื่องขององค์ประกอบด้านต่างๆ ของชีวิตของคนนั่นเอง ที่จะต้องมาสัมพันธ์ในลักษณะที่ส่งผลเกื้อหนุนต่อกันอย่างสอดคล้อง เมื่อการสื่อภาษาดำเนินไปโดยวิธีที่ถูกต้อง และประสานเข้ากับระบบสัมพันธ์แห่งการพัฒนาชีวิตของคน ก็สามารถนำสู่ผลคือ การเข้าถึงสังขาร

ปัจจัยอุดหนุน ๕ ประการนั้น คือ

๑. พฤติกรรมที่เกื้อหนุน (ศีล)

๒. ข้อมูลความรู้ที่ถ่ายทอดบอกกล่าวเล่าเรียนสดับฟัง

(สุตะ)

๓. การสนทนา ถกเถียง อภิปราย (สักัจฉา)

๔. การพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของ

จิตใจ (สมถะ)

๕. การพัฒนาปัญญาให้มองเห็นโลกและชีวิตตาม
เป็นจริง (วิปัสสนา)

เมื่อการสื่อสารด้วยสุตและสากัจจา ประสานเข้ากับ
กระบวนการพัฒนาชีวิตที่สัมพันธ์กันครบถ้วนทั้งระบบคือ
ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ก็จะอุดหนุนปัญญาที่เห็น
สอดคล้องกับสัจธรรม คือ สัมมาทิฐิให้พัฒนาขึ้นไปจนเป็น
ปัญญาที่เข้าถึงสัจธรรม อันจะส่งผลต่อชีวิต ทำให้เข้าถึงสันติ
สุขและอิสรภาพที่แท้จริง ซึ่งจะเป็นเกณฑ์ตรวจสอบและวัด
ผลไปด้วยในตัวเองว่า เป็นการเข้าถึงสัจธรรมที่จริงแท้

เมื่อการสื่อสารช่วยให้ชีวิตพัฒนาเข้าถึงสันติสุขและ
อิสรภาพที่แท้จริงแล้ว การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสัจธรรมก็บรรลุ
จุดหมาย

การปรากฏถาดครั้งนี้จึงจบลงได้ ด้วยประการฉะนี้.

ดัชนีศัพท์ธรรม:

ความชอบ/ชัง, ๑๘

ความยินดี/ยินร้าย, ๑๙

ติดสมมุติ, ๒๒

ฉัมมปฏิสัมภีทา, ๕๒-๕๓, ๕๖

นिरุตติปฏิสัมภีทา, ๕๓, ๕๖

ปัญญา, ๒๐, ๓๑, ๔๖ ปัญญาแตกฉาน, ๕๑-๕๒, ๕๖, ๕๗-

๖๓, ๖๕-๖๖, ๗๐-๗๕ ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยสัตตะ, ๖๓

ปฏิสัมภีทา, ๕๑

ปฏิภาณปฏิสัมภีทา, ๕๔, ๕๖

โยนิโสมนสิการ, ๕๙

สมมติกับปรมาตม, ๒๓

สัมมาทิฐิ, ๗๐, ๗๔

สัญญา (ความจำได้หมายรู้), ๔, ๗, ๒๓, ๓๔, ๔๙, ๕๑

สุตตะ, ๖๓

อัตถปฏิสัมภีทา, ๕๑, ๕๓

มีคำกล่าวของปราชญ์ที่พูดไว้เป็นคำคมว่า
ภาษานั้นเหมือนนิ้วที่ชี้ไปยังดวงจันทร์
มันเป็นเพียงสื่อสำหรับให้เราองเห็นความจริง
ที่เราต้องการให้ เห็นคือดวงจันทร์
แล้วภาษาก็เป็นสื่อเหมือนนิ้วที่ชี้ไป
ที่นี้ ถ้าหากว่าเราไปติดในภาษา
ก็เหมือนกับเราไปมองดูอยู่แค่นิ้ว
แล้วก็ติดอยู่แค่ปลายนิ้วมือที่ชี้ไปดวงจันทร์
แล้วก็ไม่สามารถเห็นดวงจันทร์ได้ เห็นแต่นิ้วมือ